

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ім. Ю.М. ПОТЕБНІ**

МЕНЕДЖМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ
(повне назва кафедри)

Кваліфікаційна робота (проект)

магістр

(рівень вищої освіти)

**НА ТЕМУ: ФОРМУВАННЯ ПРОЄКТІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ**

Виконав: студент другого курсу, групи 8.2810-3з
Спеціальності 281 Публічне управління

та адміністрування

(код і назва спеціальності)

освітньої програми Публічне управління

та адміністрування

(назва освітньої програми)

Полякова Ганна Миколаївна

(ініціали та прізвище)

Керівник професор кафедри менеджменту
організацій та управління проектами, д.н.держ.упр.

Ажажа М.А.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Рецензент викладач кафедри менеджменту
організацій та управління проектами, к.е.н.

Т.С. Бушман

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Запоріжжя, 2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Інженерний навчально-науковий інститут

Кафедра менеджменту організацій та управління проектами

Рівень вищої освіти _____ магістр _____

Спеціальність _____ 281 Публічне управління та адміністрування _____
(код та назва)

Освітня програма _____ Публічне управління та адміністрування _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри д.філос.н.,

проф. Воронкова В.Г. _____

«___» _____ 20__ року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ (ПРОЄКТ) СТУДЕНТОВІ (СТУДЕНТЦІ)

Полякової Ганни Миколаївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи (проєкту) Формування проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади

керівник роботи Ажжжа М.А., д.н. держ. упр., проф.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «30» 06.2021 року № 975-С

2. Строк подання студентом роботи 01 грудня 2021 р.

3. Вихідні дані до роботи: Формування плану. Матеріали переддипломної практики. Концепція дослідження. Аналіз літературних джерел

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. Теоретико-методологічні засади проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади. 2. Аналітико-дослідницькі виміри формування проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади. 3. Напрями удосконалення формування проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) Система прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку територіальної громади. Законодавче підґрунтям документів соціально-економічного розвитку територіальної громади. Проєкти соціально-економічного розвитку територіальної громади розробляються з врахуванням положень. Необхідно розробити стратегію зміцнення ресурсного потенціалу регіонів та підвищення їх конкурентоспроможності. Мета стратегії соціально-економічного розвитку регіону. Стратегія проєктів соціально-економічного розвитку регіону.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Воронкова В.Г., зав. кафедри менеджменту організацій та управління проектами	01.08.2021	
Розділ 2	Ажажа М.А., д.н.держ.упр., проф. кафедри менеджменту організацій та управління проектами	15.09.2021	
Розділ 3	Ажажа М.А., д.н.держ.упр., проф. кафедри менеджменту організацій та управління проектами	15.10.2021	
Нормоконтроль	Венгер О.М, к.п.н., доцент кафедри менеджменту організацій та управління проектами	01.12.2021	

7. Дата видачі завдання 30 червня 2021 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	З'ясувати теоретичні засади проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади	30.07.2021	
2	Сформувати понятійно-категоріальний апарат формування проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади	15.08.2021	
3	Розкрити методи та засоби формування проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади	31.08.2021	
4	Виявити діагностику проблем проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади	15.09.2021	
5	Визначити фактори забезпечення формування проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади	30.09.2021	
6	Дослідити напрями удосконалення проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади	01.10.2021	
7	Запропонувати інструменти удосконалення проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади	30.10.2021	
8	Обґрунтувати складові підсистеми проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади	01.11.2021	
9	Розробити практичні рекомендації щодо удосконалення формування проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади	25.11.2021	

Студент

(підпис)

Г.М. Полякова

(ініціали та прізвище)

Керівник роботи (проєкту)

(підпис)

М.А. Ажажа

(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

(підпис)

О.М. Венгер

(ініціали та прізвище)

АНОТАЦІЯ

Полякова Г.М. Формування проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади.

Кваліфікаційна робота для здобуття ступеня вищої освіти магістра за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування, науковий керівник М.А. Ажажа. Запорізький національний університет. Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні. Кафедра менеджменту організацій та управління проєктами, 2021.

В кваліфікаційній роботі розглянуто теоретико-методологічні засади формування проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади. Розглянуто особливості формування проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади. Певна увага приділяється виявленню перспектив і недоліків формування проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади.

Ключові слова: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК, ПРОЕКТ, ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ, ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ, МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ, РЕГІОН, ДЕРЖАВНА РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА

ABSTRACT

Poliakova H. Formation of Social and Economic Development Projects of the Territorial Community.

Qualification work for a master's degree in 281 Public Administration and Administration, supervisor A/Achacha. Zaporizhia National University. Engineering Educational and Scientific Institute named after Yu.M. Potebni. Department of Organizational Management and Project Management, 2021.

In the qualification work the theoretical and methodological bases of formation of projects of social and economic development of territorial community are considered. Peculiarities of formation of projects of social and economic development of territorial community are considered. Some attention is paid to identifying prospects and shortcomings in the formation of projects of socio-economic development of the territorial community.

Keywords: SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT, PROJECT, TERRITORIAL COMMUNITIES, DECENTRALIZATION, LOCAL, REGION, GOVERNMENT REGIONAL DEPARTMENT

АННОТАЦИЯ

Полякова А.Н. Формирование проектов социально-экономического развития территориального общества.

Квалификационная работа по получению степени высшего образования магистра по специальности 281 Публичное управление и администрирование, научный руководитель М.А.Ажажа. Запорожский Национальный университет. Инженерный учебно-научный институт им. Ю.М. Потебни. Кафедра менеджмента организаций и управления проектами, 2021.

В квалификационной работе рассмотрены теоретико-методологические основы формирования проектов социально-экономического развития территориального общества. Рассмотрены особенности формирования проектов социально-экономического развития территориального общества. Определенное внимание уделяется выявлению перспектив и недостатков формирования проектов социально-экономического развития территориального общества.

Ключевые слова: СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ, ПРОЕКТ, ТЕРРИТОРИАЛЬНОЕ ОБЩЕСТВО, ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ, МЕСТНОЕ САМОУПРАВЛЕНИЕ, РЕГИОН, ГОСУДАРСТВЕННАЯ РЕГИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА.

ЗМІСТ

ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	14
1.1. Теоретичні аспекти і соціально-економічного розвитку територіальної громади	14
1.2. Методологічне забезпечення соціально-економічного розвитку територіальної громади	19
1.3. Зарубіжний досвід розвитку територіальних громад	28
Висновки до розділу 1	35
РОЗДІЛ 2 АНАЛІТИКО-ДОСЛІДНИЦЬКІ ВИМІРИ ФОРМУВАННЯ ПРОЄКТІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	37
2.1. Основні положення Методичних рекомендацій щодо формування і реалізації прогностичних та програмних документів соціально-економічного розвитку територіальної громади	37
2.2. Сучасний стан соціально-економічного розвитку територіальної громади	47
2.3. Нормативно-правові акти планування соціально- економічного розвитку територіальної громади	55
Висновки до розділу 2	61
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОЄКТІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ (НА ПРИКЛАДІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ КАМ'ЯНСЬКО-ДНІПРОВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ КАМ'ЯНСЬКО-ДНІПРОВСЬКОГО РАЙОНУ	63

ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ)

3.1. Характеристика Кам'янсько-Дніпровської громади	63
3.2. Стратегічне планування соціально-економічного розвитку Кам'янсько-Дніпровської територіальної громади	73
3.3. Практичні рекомендації щодо удосконалення формування Програми соціально-економічного розвитку територіальної громади	80
Висновки до розділу 3	92
ВИСНОВКИ	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	98
ДОДАТКИ	110

ВСТУП

Актуальність теми кваліфікаційної роботи полягає в тому, що найважливішим завданням розвитку українського суспільства є підвищення якості управління соціально-економічним розвитком держави і регіонів. Необхідність удосконалення державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів обумовлена неефективним використанням спрямованих на розвиток фінансових та матеріальних ресурсів, неспроможністю більшості регіонів самостійно вирішувати свої соціально-економічні проблеми, обмеженістю повноважень регіональних органів влади щодо регулювання процесів раціонального використання ресурсів та створення умов для підвищення якості життя населення.

В умовах реалізації в Україні реформи децентралізації ключова роль в управлінні соціально-економічним розвитком територіальних громад належить місцевим органам самоврядування. Вони координують діяльність усіх господарських структур, зокрема і об'єктів соціальної інфраструктури, беруть участь у розробці та реалізації соціальних і виробничих проєктів, вирішують питання розподілу бюджетних коштів. Саме у віданні органів місцевого самоврядування знаходяться можливості створення сприятливих умов для стимулювання економічних процесів територіальних громадах; застосування інвестиційно-іноваційного механізму, розвитку суб'єктів господарювання усіх форм власності; сприяння зростанню зайнятості населення адміністративних утворень.

Соціально-економічний розвиток українського суспільства в сучасних мовах вимагає надзвичайно активної участі всіх інституцій: державної влади, громади та органів місцевого самоврядування для стабілізації суспільного життя та досягнення стратегічної цілі, яка полягає у підвищенні якості життя населення до європейських стандартів. Упровадження принципу

децентралізації в здійсненні державної влади на практиці реалізується в тому, що за державними органами центрального рівня зберігається право охорони та забезпечення загальнодержавних інтересів, а місцеві органи державної влади вирішують питання регіонального та місцевого значення, забезпечують реалізацію загальнодержавних програм.

Найбільш цікавим для дослідження є економічний аспект децентралізації, питання – яким чином децентралізація може вплинути на стимулювання економічного розвитку територіальних громад в Україні. Від успішного вирішення цього питання залежить вихід країни з кризи, рівень соціально-економічної стабілізації та темпи економічного зростання добробуту місцевих громад, успіх регіонального розвитку в цілому. Така постановка проблеми свідчить про вагоме теоретичне та практичне значення дослідження впливу децентралізації на стимулювання економічного зростання територіальних громад в Україні [2].

Сучасна адміністративно-фінансова та секторальна децентралізація передбачає реорганізацію майнових і фінансово-господарчих відносин у соціально-економічній сфері з метою підвищення доступності умов функціонування суб'єктів господарювання, що працюють в регіонах та покращення якості життя населення територіальних громад.

Проблематику становлення та розвитку місцевого самоврядування в контексті вирішення правових, організаційних, кадрових, фінансово-економічних та соціальних питань розглядали у своїх наукових працях О. Амосов, М. Баймуратов, О. Батанов, О. Бобровська, Є. Бородін, П. Ворона, Ю. Ганущак, Н. Гончарук, А. Дегтяр, І. Дробот, В. Кравченко, В. Куйбіда, Ю. Куц, О. Мельниченко, Т. Маматова, В. Мамонова, С. Серьогін, Ю. Шаров та ін.

Результати пошуку ефективних методів державного регулювання регіонального розвитку викладені в працях вітчизняних науковців: О. Амоши, В. Бодрова, В. Гейця, С. Дзюбик, Е. Лібанової, Ю. Наврузова,

С. Мельник, Л. Швайка та інші.

Методологічні проблеми соціально-економічного розвитку регіонів досліджено в працях таких зарубіжних учених, як Р. Барро, Т. Веблен, Р. Коуз, Д. Ромер, Р. Солоу, П. Самуельсон. Такі вітчизняні економісти, як Р. Білик, В. Вакуленко, В. Василенко, С. Дорогунцов, О. Єрмаков, М. Максимчук, В. Мікловда, М. Орлатий, В. Семиноженко, О. Тищенко та інші внесли вагомий внесок у розв'язання положень регіональної економіки.

Розв'язанню проблем створення територіальних громад в умовах децентралізації, удосконаленню механізму їх соціально-економічного розвитку присвятили свої дослідження Т. Бондарук, З. Варналія, В. Воронкова, О. Власюк, Г. Возняк, Т. Кваша, О. Кириленко, В. Кравченко, Н. Кузьминчук, М. Мельник, В. Роман, І. Сторонянська, М. Хвесик, І. Чугунов тощо.

В Україні дослідженням розвитку соціально-економічного потенціалу регіонів проводили О. О. Пернацька, В. І. Колеснік, О. М. Цікаховська, В. А. Гайдук, В. І. Логвиненко, Т. В. Мацибора.

Пернацькою О. О. запропоновано методику порівняння даних за різними адміністративно-територіальними одиницями. Вона досліджувала кожен район як цілісне територіальне утворення, яке включає і його райцентр, а такий підхід не призначений для невеликих територіальних одиниць.

Колеснік В. І. запропонував підхід до створення механізму інформаційного забезпечення регіонального розвитку на основі існуючих систем моніторингу соціально-економічних ситуацій у державі. Результати його праць узагальнили показники для аналізу й оцінки стану регіону, і можуть застосовуватися тільки для великих міст та областей.

Цікаховською О. М. обґрунтовано окремі соціально-економічні проблеми використання ресурсного потенціалу села. Гайдуком В. А. і Логвиненко В. І. досліджено особливості формування конкурентного

потенціалу регіонів України в сучасних умовах господарювання. Вони обґрунтували фактори, які впливають на конкурентоспроможність регіонів, що не може використовуватися для сільських громад невеликих територіальних одиниць. Визначення конкурентного потенціалу важливе як для регіону, так і для невеликих територіальних громад.

Об'єкт дослідження – процеси соціально-економічного розвитку територіальної громади.

Предметом дослідження є напрямки розробки та удосконалення проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади.

Мета даної роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробленні практичних рекомендацій щодо удосконалення проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади.

Для виконання цієї мети в роботі поставлені наступні завдання:

- здійснити аналіз теоретичних засад удосконалення проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади;
- дослідити розвиток понятійно-категоріального апарату соціально-економічного розвитку територіальної громади;
- розробити методологію дослідження удосконалення соціально-економічного розвитку територіальної громади;
- визначити нові проблеми проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади;
- дати аналіз проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади;
- розробити шляхи удосконалення проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади;
- виявити особливості перспектив розвитку проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади;
- запропонувати напрями підвищення ефективності проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади.

Теоретико-методичною основою кваліфікаційної роботи є нормативно-правове забезпечення, концепції, стратегії, наукові праці зарубіжних і вітчизняних учених з проблем інституціонального забезпечення економічного розвитку регіонів. У роботі використано такі загальнонаукові та спеціальні методи: теоретичне узагальнення, порівняння та систематизація; групування і класифікації – при складанні показників проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади; статистичного аналізу – при розрахунку індексів сприятливості складових проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади; порівняльного аналізу для розробки методичного підходу до оцінки стану проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади; графічної візуалізації – для схематичного відображення теоретичних і практичних положень кваліфікаційної роботи; логічного узагальнення результатів – для розробки рекомендацій щодо формування проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади.

Апробація результатів:

Полякова Г.М., Ажажа М.А. Теоретичні аспекти соціально-економічного розвитку територіальної громади. Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти, аспірантів та молодих вчених «Актуальні питання сталого науково-технічного та соціально-економічного розвитку регіонів України». Запорізький національний університет. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. 527 с. С.148-150

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

1.1. Теоретичні аспекти соціально-економічного розвитку територіальної громади

Для розробки ефективної системи управління розвитком соціально орієнтованої економіки громада одночасно розглядається і як елемент територіальної організації, і як елемент розселення соціальної структури суспільства, де здійснюється життєдіяльність людини [1].

Термін «соціально-економічний розвиток територіальної громади» відображає кореляційну залежність між рівнем економічного розвитку і вирішенням соціальних проблем країни і її господарюючих суб'єктів. Під даним терміном розуміють процес трансформації відносин між економічними суб'єктами та соціальними групами населення.

Соціально-економічний розвиток територіальної громади – складний суперечливий процес, у якому взаємодіють позитивні і негативні фактори, а періоди прогресу змінюються періодами регресу. Політичні і військові потрясіння, соціальні конфлікти, екологічні катастрофи можуть призупинити розвиток економіки будь-якої країни, відкинути її на кілька десятиліть назад, а іноді привести і до остаточної загибелі, як це було з древніми цивілізаціями [5].

Управління розвитком соціально орієнтованої економіки територіальної громади є ефективним, якщо воно реалізується в умовах відповідної стратегії, яка поки не повною мірою відображена у вітчизняній науковій літературі.

Зміст і сутність терміна «соціально-економічний розвиток територіальної громади» необхідно розглядати як комплексний процес одночасних змін його економічної, соціальної, екологічної, просторової, політичної і духовної сфер, що приводить до їх якісних перетворень і в остаточному підсумку – до змін умов життя людини. Розвиток територіальної громади повинен йти в напрямі суспільного прогресу, що виявляється в збільшенні суспільного багатства, тобто всієї сукупності об'єктивних і суб'єктивних умов життєзабезпечення і життєдіяльності людини, виробництва, суспільства і держави.

Соціально-економічний розвиток територіальної громади, з одного боку, - об'єктивний процес, що відбувається під впливом історичних, географічних, ресурсних, демографічних та інших факторів. З другого боку, - це суб'єктивний процес, що здійснюється під впливом управлінських заходів з боку регіональної адміністрації і адміністрації державного рівня. Зміст розвитку різних регіонів дуже різниться, і ця відмінність зумовлена не тільки вихідним рівнем розвитку цих громад, але й особливостями кожного з них – виробничою структурою і спеціалізацією, географічним положенням, чисельністю населення, обсягом виробництва і роллю в розвитку країни в цілому.

Концепту «громада» відповідають такі поняття, як *politia* (лат.), *commune* або *community* (англ.), *Gemeinschaft* (нім.). У літературі та словниках даються такі визначення цього терміна:

– форма соціальної (колективної) організації людей, місцева спільнота, місцева організація та частина суспільства; характерна майже для всіх народів. Іноді – натовп дружніх людей [5];

– суспільство, група, товариство; великий предмет; купа [6];

– об'єднання людей, пов'язаних спільними інтересами (наприклад, сімейна, сільська, релігійна, земельна громада) [7];

– природна форма існування людей, пов'язаних органічними узами, яка

протистоїть суспільству, і в якій замість органічних зв'язків панують нормативи формалізованого договору між індивідуумами [8].

Можна побачити, що ключовими чинниками у визначенні сутності територіальної громади фахівці називають таке: форма соціальної організації; група, об'єднання людей за різноманітними інтересами; природна форма існування людей. Також можна виокремити такі атрибути громади, як традиційність виникнення і функціонування, статус громади як головного елемента господарської і соціальної структури традиційного суспільства, територіальна локалізація та управлінсько-економічна автономія, підґрунтя для формування та існування етнічної спільноти або кількох етнічних груп, певна відкритість щодо процесу відтворення генофонду громади.

Громада має внутрішню структуру, яка формується із взаємовідносин окремих груп, що володіють певною економічною самостійністю (правом володіння, користування і розпорядження деякими засобами виробництва, правом користування окремими ділянками землі тощо).

Формування територіальних громад зумовлено певним простором (територією), етнічними, релігійними, демографічними, економічними, соціальними, політичними, ціннісними факторами. Під час визначення сутності поняття «територіальна громада» вітчизняні дослідники, як правило, посилаються на ст. 140 Конституції України, де цей концепт тлумачиться як жителі села чи добровільне об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища і міста [12]. Отже, жителі села чи об'єднання сіл, селища або міста є головною ознакою територіальної громади.

На нашу думку, на сучасному етапі розвитку соціуму треба уточнити розуміння поняття «жителі». По-перше, близьким за змістом або навіть синонімом є слово «мешканець», яке підкреслює перебування певної особи на цій території деякий час. А термін «житель» часто має такі значення, як тутешній, корінний, південний тощо, утворюючи вже сталі словосполучки – «місцевий житель», «тутешній житель», «корінний житель» тощо. Існує

думка, що використання термінів «грумада» або «жителі грумади» замість наявного у чинній Конституції України іменування «територіальна грумада» або трансформація змісту її статусу значною мірою знецінює як у цілому феномен місцевого самоврядування, так і правове та суспільно-політичне значення його суб'єктної першооснови в аксіологічному, онтологічному, гносеологічному аспектах, значення з погляду генезису місцевого самоврядування, враховуючи, що саме територіальна грумада перебуває біля витоків муніципалізму в Україні [1].

Сутнісною рисою грумад різного рівня (місто, село, невелике поселення) є певна територія, яка зумовлена адміністративним поділом відповідно до певних нормативно-правових актів держави. Територію у соціально-філософському сенсі можна розуміти як регіон, обмежену частину земної поверхні в природних, державних, адміністративних або умовних межах. Територія є специфічним видом «просторового» ресурсу, площею, географічним розташуванням, природними умовами, господарським освоєнням, об'єктом конкретної діяльності.

Соціально-призначення територіальної грумади відбивається у такому: – децентралізація влади, формування спроможності територіальних грумад та органів, що ними створюються, ефективно здійснювати надані повноваження; – розв'язання актуальних проблем соціально-економічного розвитку грумади; – створення сучасної інфраструктури на її території.

Слушним є виокремлення таких сутнісних ознак територіальної грумади: спільнота людей (мешканці), територія, інтереси, інтеграція, облаштування, інфраструктура. Комплекс сучасної інфраструктури включає такі підсистеми: транспортну, зв'язку та інформатизації, медичну, освітню, соціального забезпечення, культурну, рекреаційну, житлово-комунальну, екологічну. Інтеграційна функція грумади спрямована на досягнення мешканцями грумади культурно-територіальної ідентифікації, повагу до історичної, природної, етнічної, культурної самобутності територіальної

громади.

Основний зміст децентралізації влади полягає у перерозподілі повноважень між державою і територіальними громадами в інтересах усіх громадян країни.

Людиновимірний характер територіальних громад відбивається у намаганні громади створити умови для повноцінного життя мешканців, ефективно використовувати територію населеного пункту для розміщення об'єктів загального користування: парків, скверів, площ, майданів, набережних, прибудинкових територій, пляжів, кладовищ, рекреаційних, оздоровчих, навчальних, спортивних, історико-культурних об'єктів, об'єктів промисловості, комунально-складських та інших об'єктів у межах населеного пункту.

Тенденцією розвитку сучасних громад стає загострення проблеми щодо виділення земельних ділянок для загально громадських потреб і приватних осіб, зростання випадків зловживань щодо розподілу та використання території громад. Децентралізація влади й об'єднання громад спрямована на більш ефективне використання державних коштів щодо облаштування, а також на поповнення бюджету громади за рахунок активізації підприємницької діяльності, бо більшість територіальних громад ще й досі в Україні є дотаційними.

Підсумовуючи, зазначимо таке. Доктринальне оформлення розуміння сутності та соціального призначення територіальних громад залишається ще незавершеним, фрагментарним, суперечливим як щодо закріплення базових дефініцій, встановлення принципів діяльності територіальних громад та її органів, так і стосовно визначення чіткої моделі регламентації завдань і функцій територіальних громад.

Конституювання територіальної громади як первинного суб'єкта локальної демократії передбачає тривалий процес ґрунтовної модернізації місцевого самоврядування. Слушним буде вважати сутнісними

характеристиками територіальної громади певну територію з чітко визначеними адміністративними межами, мешканців, що перебувають на цій території, інтереси, традиції, культурні особливості публічного та приватного життя, що їх об'єднують.

1.2. Методологічне забезпечення соціально-економічного розвитку територіальної громади

Трансформаційні зміни радянської економіки на ринкову, на жаль, не викликали реструктуризацію економіки незалежної України та позитивні зрушення в соціально-економічному розвитку адміністративних територій. Адже модель державного управління, яка сформувалась у сучасній Україні, заснована на домінуванні державних органів влади у вирішенні питань соціально-економічного розвитку територій і не відповідає сучасним європейським тенденціям у цій сфері. Існуюча впродовж багатьох років низка криз (політична, фінансово-економічна, демографічна, кадрова тощо), які значно підсилювали одна одну, призвели врешті-решт до значної диспропорції міжрегіонального розвитку. Багаторазові спроби уряду вирівняти соціально-економічний розвиток не дали суттєвих результатів, а, навпаки, посилили існуючі диспропорції.

Це виявляється насамперед тим, що регіони та адміністративні території є дуже віддаленими від центру й не можуть ефективно функціонувати в ринковому просторі тільки на основі загальнодержавних законів. Стримується подальше вдосконалення місцевого самоврядування, створення дієздатних органів місцевого самоврядування. Гальмується вдосконалення міжбюджетних відносин, поглиблюються диспропорції в економічному та соціальному розвитку регіонів та територій. Мають місце

низький рівень планування використання територій, а також слабкий зв'язок влади та територіальної громади (особливо в селах, де немає сільської ради).

Місцеве самоврядування наділено правом самостійного вирішення питань місцевого значення в межах Конституції України та законів України. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» є основоположним законодавчим актом, який деталізує конституційні норми про місцеве самоврядування.

Зазначимо, що проактивна політика розвитку місцевого самоврядування реалізується також на основі Законів України «Про співробітництво територіальних громад» від 17 червня 2014 р. № 1508-VII та «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII. А їх практичне впровадження потребує відповідного науково-методологічного забезпечення.

У ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначено, що «територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр» [2]. Із прийняттям Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад» у регіонах розпочалася надзвичайно важлива та відповідальна робота з їх упровадження. Насамперед ідеться про розробку перспективних планів формування територій громад. Адже від того, наскільки якісно будуть розроблені й реалізовані ці плани, залежить подальший розвиток системи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

Початковим пунктом аналізу економічного розвитку території є питання про методологію його проведення. Зазначимо, що процес формування перспективних планів формування територій громад має три

основні етапи. На першому етапі його розроблення визначаються потенційні адміністративні центри майбутніх спроможних територіальних громад. Як зазначає вітчизняний дослідник Ю. Ганущак, такими центрами, насамперед, доцільно було б визначити міста обласного значення та районні центри [4]. Так, у більшості сьогоднішніх районів помітно виділяються 2 – 3 перспективні центри майбутніх спроможних територіальних громад. Водночас у кожній області є райони з населенням близько б тис. осіб, що дозволяє на їх базі також сформувати одну спроможну громаду.

На другому етапі визначається зона доступності населених пунктів до адміністративного центру спроможної територіальної громади. Ця зона має становити 20 км автошляхами з твердим покриттям. Відстань може бути збільшена до 25 км, якщо чисельність жителів населених пунктів, що перебувають у зоні віддаленості, не перевищує 10 % від загальної кількості мешканців об'єднаної громади. Крім того, якщо в зоні доступності потенційного адміністративного центру спроможної територіальної громади є місто, село або селище, яке також має фінансові, інфраструктурні можливості та кадрові ресурси, цей населений пункт може бути центром окремої територіальної громади. Однак це слід сприймати як виняток. Адже в такому населеному пункті, як мінімум, має функціонувати загальноосвітній навчальний заклад та мешкати 250 дітей шкільного й не менше ніж 100 дітей дошкільного віку, тому що спроможність селища чи містечка як адміністративного центру дієздатної громади визначається саме кількістю дітей. За твердженням спеціалістів-демографів, де є діти, там є молоді батьки, здатні формувати соціальне й економічне життя громади.

На третьому етапі визначається адміністративний центр із населених пунктів, розташованих за межами зони доступності.

Таким центром буде визначено село або селище з найкращою інфраструктурою чи з найбільшою кількістю населення або ж населений пункт, розташований найближче до центру потенційної об'єднаної громади.

Кінцевою метою є створення спроможних територіальних громад – територіальних громад сіл, селищ, міст, які внаслідок добровільного об'єднання будуть здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Для розгляду соціально-економічного розвитку територіальної громади необхідно систематизувати методи взаємодії органів місцевого самоврядування з суб'єктами підприємницької діяльності. Робимо акцент на методах: планування, координації діяльності, інформаційного забезпечення та контролю. Наведені методи направлені на підвищення ефективності та конкурентоспроможності завдяки урізноманітненням послуг, що надаються споживачам. Також запропонований в статті алгоритм взаємодій органів місцевого самоврядування з підприємцями буде сприяти залученню суб'єктів господарювання, послуги та товари яких не представлені на споживчому ринку територіальної громади, але територія відчуває дефіцит зазначених продуктів.

Так, метод планування передбачає розробку комплексу заходів, які визначають послідовність досягнення поставленої мети, з урахуванням можливостей та виключних особливостей відповідної території щодо використання ресурсів природного характеру, технічних ресурсів, трудових ресурсів та інших. Планування має імперативне значення для будь-якої системи управління. Принцип цього методу полягає у завчасному аналізі об'єктивних та суб'єктивних факторів, які забезпечують успішний розвиток підприємницького середовища, з видами діяльності, які потребує саме ця територіальна громада. Саме завдяки плануванню вдається налагодити взаємозв'язок між структурними підрозділами органів місцевого

самоврядування та суб'єктами підприємницької діяльності, що впливають на соціально-економічний розвиток території, координувати їх взаємодію, своєчасно реагувати на проблеми, визначати цілі, строки, соціальні зобов'язання перед громадою тощо.

Метод координації дій передбачає створення структурних підрозділів управління в загальному штаті виконавчих органів місцевого самоврядування, які б виконували задачі по взаємодії з суб'єктами підприємницької діяльності, в територіальних громадах які фінансово обмежені щодо створення нових штатних одиниць такі повноваження мають бути делеговані наявним управлінням, відділам які входять до складу виконкомів. У статуті територіальних громад необхідно внести доповнення в частині взаємодії органів місцевого самоврядування з суб'єктами підприємницької діяльності, аналогічного доповнення потребують регламенти відповідних рад, підприємці, що впливають на соціально-економічний розвиток громад, повинні мати право дорадчого голосу під час пленарних засідань рад та постійних комісій з питань віднесених до їх компетенції. При виконавчих комітетах є потрібність створення окремих посад на громадських засадах, з правом дорадчого голосу, до яких були б делеговані представники від підприємницького середовища відповідної територіальної громади.

Метод інформаційного забезпечення передбачає: створення інформаційно-аналітичної бази, функцією якої було б – збір інформації щодо потреб відповідних громад, та дефіциту послуг в залежності від індивідуальних особливостей кожної адміністративно-територіальної одиниці; наявність досконалої системи збору і обробки статистичної інформації щодо потреб громад дає змогу виявляти пріоритетні напрями розвитку підприємницької діяльності; наявність єдиної електронної, інформаційної бази з відкритим доступом щодо пріоритетних напрямів розвитку підприємництва та умов підтримки місцевої влади наведених

напрямів; створення електронного обліку з відкритим доступом успішних, партнерських проєктів взаємодії органів місцевого самоврядування з суб'єктами підприємницької діяльності; забезпечення рекламно-інформаційної агітації, для залучення саме в ту підприємницьку діяльність продукт якої потребує територія.

Метод контролю включає в собі: запобіжники зловживанням суб'єктами підприємницької діяльності наданих преференцій від органів місцевого самоврядування; контроль якості передбачає неухильне дотримання підприємцями встановлених стандартів якості виробленого продукту чи наданої послуги; контроль соціальної відповідальності передбачає дотримання суб'єктами підприємницької діяльності взятих на себе соціальних обов'язків, у кожному окремо взятому проєкті співробітництва з місцевою владою. Контроль має бути системним, своєчасним та гнучким, але з чіткою стратегічною спрямованістю, відображати суспільні пріоритети розвитку підприємницької діяльності в залежності від потреб громад. Саме завдяки контролю визначається санкція за порушення суб'єктами підприємницької діяльності взятих на себе зобов'язань під час співпраці з органами місцевого самоврядування.

Варто зазначити, що від уміння виявляти напрями підприємницької діяльності, які знаходяться в дефіциті громади, залежить рівень попиту на продукт підприємницької діяльності, та рівень безробіття, особливо це стосується маленьких за кількістю населення територій. Вибір оптимальної стратегії розвитку підприємництва в залежності від індивідуальних особливостей кожної адміністративної одиниці полягає у поглибленому вивченні функціонально-структурних характеристик організації ведення господарської діяльності, попит на продукцію якої спостерігається в громаді, з боку органів місцевого самоврядування в межах своєї юрисдикції.

Особливу увагу у цьому контексті слід звернути на об'єднанні територіальні громади, до складу яких входять декілька населених пунктів.

Взаємодія громад, що об'єднались, має координуватись спільним консультативно-дорадчим органом – територіальною управлінською радою, міжвідомчою комісією тощо, до складу яких мають увійти представники всіх населених пунктів, які входять в об'єднану територіальну громаду.

Пунктом 10 статті 8 Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» передбачено, що бюджет об'єднаної територіальної громади розробляється з урахуванням особливостей підготовки місцевих бюджетів, визначених бюджетним законодавством [5], стаття 142 Конституції України закріплює право, що територіальні громади сіл, селищ і міст можуть об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проєктів, створювати для цього відповідні органи та служби [1].

Відповідно до пункту 32 частини 1 статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до виключної компетенції сільських, селищних, міських рад зокрема належить, створення у разі необхідності органів і служб для забезпечення здійснення з іншими суб'єктами комунальної власності спільних проєктів або спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств установ та організацій, визначення повноважень цих органів (служб) [2]. З наведеного вбачається, що законодавець надав змогу налагодити практичну взаємодію місцевої влади у сприянні розвитку підприємництва, розв'язання проблем, що виникають під час адміністративно-територіальних перетворень з формуванням самоврядної підсистеми координації та контролю, навіть у тих випадках, коли реалізація проєкту залежить від волі органів місцевого самоврядування декількох адміністративних одиниць. Таке співробітництво буде вкрай ефективне, наприклад, коли ресурсна база щодо виготовлення відповідного продукту знаходиться в одній громаді, промислові потужності – в іншій, а дефіцитний попит відчувається в третій громаді. Таким чином, наведена взаємодія дає потужний поштовх для соціально-економічного зростання всіх громад

здіяяних у реалізації спільного проекту.

Наведене на законодавчому рівні підтверджує реальну можливість створення координаційних (міжмуніципальних) рад з питань взаємодії органів місцевого самоврядування з суб'єктами підприємницької діяльності та розвитку підприємництва, на відповідних територіях, яка має виконувати функції консультативно-дорадчого органу при виконавчих комітетах об'єднаних територіальних та міських громад, з метою координації дій органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств установ і організацій незалежно від форми власності у здійсненні ними покладених на них місцевою владою функцій щодо розвитку підприємництва, покращення інвестиційного клімату у відповідному регіоні, виявлення перспективних та дефіцитних напрямків розвитку підприємницької діяльності у залежності від потреб громади, сприяння об'єднання зусиль бізнесу, органів державної влади та місцевої влади спрямованих на розвиток підприємницької діяльності на відповідних територіях з наданням якісних послуг на рівні європейських стандартів.

Кінцева мета наведених координаційних рад має збігатись з метою урядової реформи – створення сприятливих умов для розвитку сильного та конкурентоспроможного сектору малого і середнього підприємництва, враховуючи тимчасові обмежені можливості фінансової підтримки та значні виклики, що постали перед країною. Згідно з інформацією розміщеною на єдиному урядовому порталі виконавчої влади України малий та середній бізнес забезпечує 81,5 % зайнятих працівників у суб'єктів господарювання та 37 % податкових надходжень. Отже, до ключових функцій координаційних рад мають входити: координація єдиної моніторингової стратегії як окремо взятого населеного пункту, так і регіону загалом, щодо потреб громади та дефіциту послуг які можуть надавати суб'єкти підприємницької діяльності; проведення широкомасштабних рекламних кампаній з надання практичних рекомендацій органам місцевого самоврядування для залучення мешканців

громад до підприємницької діяльності, напроми якої потребує територія.

До першочергових завдань координаційних рад слід віднести «створення» нових суб'єктів підприємницької діяльності та розвиток існуючих:

1) створення дієвого механізму взаємодії суб'єктів підприємницької діяльності, що мають виключне значення для розвитку відповідної території з органами місцевої влади на засадах партнерства і відкритості у формуванні урядової політики щодо розвитку малого та середнього бізнесу;

2) здійснення у межах своєї компетенції, заходів щодо врегулювання спірних питань між суб'єктами господарювання та органами місцевого самоврядування, у тому числі створення комісій, робочих груп із залученням представників сторін конфлікту з метою прийняття компромісного, колегіального рішення рекомендаційного характеру для сторін;

3) розгляд проєктів місцевих програм у контексті розвитку підприємництва та участь у звітах про їх виконання;

4) пропаганда, підтримка популяризації щодо зайняття "власною справою" – підприємницькою діяльністю;

5) надання аналітичної, інформаційної та консультативної допомоги особам що вирішили зайнятись підприємницькою діяльністю;

6) забезпечення контролю за використанням потенціалу відповідної території;

7) залучення експертів для обговорення та аналізу спільних з підприємцями проєктів що мають імперативне значення для соціально-економічного розвитку відповідних громад;

8) попередній розгляд пропозицій від громади щодо розвитку підприємництва на відповідній території;

9) розробка та подання на розгляд відповідним місцевим радам, комплексних програм щодо взаємодії органів місцевого самоврядування з суб'єктами підприємницької діяльності та розвитку підприємництва.

10) органи місцевого самоврядування, в межах своїх повноважень та у спосіб передбачений законами України можуть реалізовувати завдання щодо розвитку підприємницької діяльності, та відігравати важливу роль в економічному розвитку регіону, що знаходиться під його юрисдикцією [1, ст. 19]. Місцева влада є розпорядником відповідного бюджету, може бути інвестором та роботодавцем. Можливості діяльності органів місцевого самоврядування можуть обмежуватись виключно ресурсною базою, в залежності від індивідуальних особливостей території.

Отже, органи місцевого самоврядування відіграють фундаментальне значення у залученні інвестицій та розвитку підприємництва як такого, на відповідній території. Частина структурних підрозділів виконавчих комітетів місцевих рад повинна зосереджувати свою діяльність на залучення та обслуговування інвесторів, як вітчизняних так і іноземних. Інші відділи та підрозділи виконкомів мають вести роботу з підтримки суб'єктів господарювання як опосередковано, так і безпосередньо. Опосередковано – через реалізацію власних повноважень, які сприяють веденню господарської діяльності на даній території, покращують умови життя мешканців територіальної громади.

Безпосередньо – реалізуючи затвердженні відповідною місцевою радою, програми щодо розвитку бізнес-середовища, на відповідній території, з бюджетними джерелами фінансування.

1.3. Зарубіжний досвід розвитку територіальних громад

Аналіз зарубіжного досвіду розвитку територіальних громад слід розпочати з вивчення найближчого історичного досвіду (19 сторіччя). Так, якщо зробити неглибокий ретроспективний аналіз децентралізації влади на

території нинішньої Польщі, то можна побачити, що перші правові норми у бік децентралізації – так звані «муніципальні акти», з'явилися у 19 сторіччі [2]. Тоді відбулася реформа муніципальних прав, яка змінила ситуацію в бік значного розширення можливостей мешканців, давши їм права діяти з важливих питань. Реформа, серед іншого, дала свободу в міста: вони більше не підпорядковувалися главам районів або маршалам.

У Пруссії, де з 1808 року було прийнято указ про міста, також спостерігалися кроки в бік децентралізації.

Згідно з його правилами, в рамках місцевого самоврядування місто створювало раду, функції якої було обрання міського управління. Управління повинні були бути схвалені центральним органам влади. У 1815 році було введено новий адміністративний поділ, при якому муніципалітети були найменшими адміністративними одиницями. Серед них було два типи: сільські і міські. За іншим актам 1850 року і в 1853 році муніципалітети отримали більше функцій. Міська влада мала право призупинити незаконне рішення, дисциплінарно карати мерів та інших членів. Суддя був у праві визначати в муніципальному бюджеті витрати, які рада не прийняла. Цей процес децентралізації в Пруссії, на той момент був направлений лиш на делегування повноважень. [3]

В Австрії реформи децентралізації були значно відкладені. Цього не відбувалося до конституційної реформи під час «весни народів». Адміністративний поділ було введено в середині дев'ятнадцятого століття, коли почався процес створення місцевого управління в його сучасному вигляді. Муніципальна влада була розділена між законодавчими та виконавчими органами. Завдання були розділені на власні і делеговані. Так, в Галіції і Лодомерії існували унікальні одиниці – присадибні ділянки. Їх завдання були схожі на муніципальні, але їх структура ставилася до старих феодальних систем, так як ключову роль все ще брав місцевий керівник або власник землею.

В Росії місцеве самоврядування виникло дещо пізніше. У 1864 році, був прийнятий закон про земельні установи. У 1870 році були створені муніципальні ради. У середині них законодавчий орган – «дума», а виконавчий орган – «правління» (обраний «думою»). Вибір керуючого (глави виконавчого органу) повинен був бути затверджений губернатором або, в більш великих підрозділах, міністром внутрішніх справ. Завдання міських муніципалітетів були розділені між власними та делегованими. У 1892 році багато прав, надані муніципальній владі, перемістилися в регіони. Сільські органи місцевого самоврядування отримали можливість володіти набагато ширшими повноваженнями.

Починаючи із прийняття Європейської хартії місцевого самоврядування у 1985 році, розвиток децентралізації набув значного прискорення. Так, Європейська інтеграція призвела до більш відкритого прийняття рішень, в рамках якого, уряди об'єднуються як ефективні учасники політичного процесу в Європейському союзі, який використовує термін «Європа регіонів». Це пов'язано з тим, що якщо ЄС має підвищити свою легітимність, він повинен розвивати процес субсидіарності шляхом прийняття рішень на найнижчих рівнях влади. Таким чином, союз буде включати в себе погляди органів влади нижчого рівня, як спосіб децентралізації.

Уряд Великобританії, найкраще адаптувався у нову політику. Міське самоврядування максимально використовує можливості, доступні для цього. Інноваційні місцеві органи влади можуть використовувати нові можливості для транснаціональних зв'язків і встановлення контактів з іншими союзами ЄС. Великобританія чітко висловлювала свої інтереси, враховуючи інституційні механізми, які в підсумку завадили інтересам децентралізації. Міське самоврядування є виборним інститутом і має більшу легітимність, ніж виборчі органи і приватні компанії. Прикладом є залучення влади до місцевого уряду. Наприклад, в процесі консультацій з Зеленої книги (міське

середовище), органи місцевого самоврядування влаштовують візити в інші міста для обміну досвідом. Ідея полягала не просто в стимулюванні міського середовища, але і у налагодженні діалогу між місцевими політичними інститутами.

У Швеції процес європейської хартії місцевого самоврядування знайшов своє відображення у вигляді муніципалітету як спільноти. Ідея складається з різних поглядів на демократичні ідеали, цивільні, центральні відносини з місцевим урядом, місцеве політичне управління, організаційні принципи і контроль продуктивності. Спостерігаючи як Швеція орієнтує ринок на муніципалітет в поєднанні з посиленням контролю з боку центрального уряду, можна помітити тенденції витіснення місцевого самоврядування. З іншого боку, місцева політична відповідальність за освіту і добробут інституційних інструментів не порушена. Принцип децентралізованої моделі Швеції був встановлений ще в 1862 році, коли було прийнятий перший Закон про місцеве самоврядування. Проте зараз, Швеція є країною місцевого самоврядування насамперед договірного порядку, як «тінь» центрального уряду і парламенту. Хоча роль місцевого самоврядування залишалася незмінною протягом 150 років, муніципалітети та окружні ради значно розширилися в ході розробки європейської хартії самоврядування. Муніципалітети були об'єднані як політичні і професійні ресурси. В основному у відповідь на це народжувалася досить масова критика, як на експерименти з «вільними комунами» протягом 1980-х років. У 1991 році новий закон про місцеве самоврядування було розширено на свободу функціонування комун. Більш того, децентралізація відповідальності відбулося в 1992 році (від цільових до загальних субсидій). Ці реформи були піком хвилі децентралізації, а також відправною точки для чогось нового. [4]

З одного боку, Швеція зараз має порівняно високо децентралізовану політичну систему, але нове політичне спрямування також може означати, що розробка політики та надання послуг як правило, відсторонені від

місцевих органів влади.

Процес децентралізації у деяких сучасних країнах характеризуються занадто сильною залежністю від центральної влади. Таке становище можна добре побачити на прикладі Австралії. Органи місцевого самоврядування Австралії завжди діяли під загрозою державного втручання управління і розпорядчими регулюваннями.

На наш погляд, найбільш вдалим досвідом побудови місцевого самоврядування та територіальних громад є досвід Польщі. Процес реформування системи місцевого самоврядування у Польщі можна розділити на два періоди – з 1990 по 1998 роки та з 1999 р. і до сьогодні. Його першу фазу характеризує етап інституалізації, що мав на меті становлення нормативної бази, удосконалення територіальні структури, формування організаційні моделі. Разом з цим було вироблено й законодавчо закріплено основні принципи взаємодії органів державної влади з органами місцевого самоврядування. Інституалізацію було розпочато з перегляду Конституції 29 грудня 1989 р., коли польська влада відмовилась від існуювшої на той час моделі комуністичного режиму. Натомість, основними засадами влади було проголошено демократію, верховенство права, громадянські свободи. На тлі цього найголовнішим стало впровадження принципу широкого самоуправління – територіального, фактично децентралізації, говорячи сучасною мовою українських реформ. Наступним чинником став поділ влади на три гілки, фактично – розмежування «по вертикалі» сфер діяльності повноважень між аналогічними органами одного виду, діючими на різних рівнях територіальної організації держави, і встановлення певних правил і норм взаємовідносин між ними. Цей розподіл у подальшому передбачав становлення представницьких органів у територіальних одиницях. В контексті зазначених змін було також змінено назву держави з Польської Народної Республіки на Республіку Польща (РП). Закріплення правових норм, що регулюють діяльність місцевого самоврядування, відбулося у

Законі «Про територіальне самоуправління» від 8 березня 1990 р. Характерною рисою самоуправління стало створення локального управління, базовою ланкою якого стала окрема від державної влади одиниця – гміна. Жителі гміни отримали можливість утворювати територіальну спільноту на підставі фактору проживання на певній території. Найвищим органом гміни стала рада, що формується за допомогою виборів. Гміна також стала і господарською одиницею, отримавши власний бюджет.

Наступний крок на шляху демократизації місцевої влади і удосконалення територіального управління було здійснено 1 січня 1999 р., коли відбулося відновлення самоврядування у воєводствах і повітах шляхом обмеження влади державної адміністрації у воєводстві. На меті була уніфікація організаційної структури країни. Воєводство є найбільшою одиницею територіального самоврядування та регіональною самоврядною спільнотою, яку на підставі закону утворюють мешканці воєводства. [5]

Фундаментальними засадами адміністративно-територіальної реформи Республіки Польща можна визначити: децентралізацію державної влади, перехід державної адміністрації під муніципальний контроль, створення нового закону про місцеві вибори до місцевих рад, відтворення муніципальних юридичних осіб і відновлення майнових прав, обмеження державного втручання у місцеві справи. Роблячи висновки, щодо статусу територіальних громад в Україні та його конституційної регламентації відповідно європейських стандартів на прикладі Республіки Польща слід відмітити необхідність наповнення цього статусу реальним змістом. [5]

На наш погляд, особливо цінним для України є позитивний досвід функціонування у РП сільських територіальних громад, адже, пріоритетність розвитку сільських територіальних громад в Україні зумовлюється винятковою значущістю виробництва продукції сільського господарства та продовольства в життєдіяльності людини, потребою відродження селянства як господаря землі, носія моралі та національної культури [6].

У Німеччині, як і в Україні, територіальна громада є первинним суб'єктом місцевого самоврядування. Згідно зі ст. 28 (п. 2.) Конституції Німеччини 1949 року за громадою закріплене виключне право на вирішення справ локального спрямування в межах загальнодержавного законодавства. Вона визнає громади як “територіальні корпорації” та в загальних рисах регулює питання їх прибутків. Місцеве самоврядування в Німеччині має два рівні (райони та громади). Опис структур самоврядування є нелегким завданням, оскільки комунальний устрій належить до компетенції 16 федеральних земель, а Конституція (федеральний рівень) обмежується тим, що вона гарантує право на місцеве самоврядування. При цьому організація державного управління в різних землях може мати дуже суттєві відмінності. Критеріями при визначенні територіальної основи комунального самоврядування є такі: кількість населення, структура розселення, традиції, особливості історичного, соціального розвитку міст тощо. Розвиток місцевої демократії в Німеччині виражається через появу нових форм волевиявлення, а саме: “права жителя на клопотання”, “побажання громадян”, “рішення громадян” [7].

Вважаємо, що дуже цінним для України є також досвід Франції, яка, в цілому досить схожа на Україну, зокрема, за своєю площею. Для адміністративного устрою Французької республіки характерним є поєднання управління місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, причому із запровадженням ідеї децентралізації у цій країні все більше повноважень поступово переходить від органів державної до органів влади місцевої. Децентралізація також створила у Франції три основні рівні територіальних одиниць з повним набором повноважень для кожного з них. Це комуна, департамент та регіон. Розгляньмо докладніше рівень комуни та функції, які покликані виконувати їхні виконавчі органи. Так, термін “комуна” у значенні територіальної громади вживається у Франції. Характерною рисою французьких громад є їх кількість – всього їх у

Франції на 2010 рік налічувалося 36 682. Із них більше 22 тисяч громад налічують менш ніж 1 000 мешканців [2]. У кожній такій громаді є мер і муніципальна рада, повноваження яких не залежать від кількості населення. Не всі французькі комуни є найнижчою ланкою в адміністративно-територіальному устрої – комуни Парижа, Марселя та Ліона поділяються ще на муніципальні округи. Комунами управляють виборні муніципальні ради, до яких обирають депутатів шляхом загального прямого голосування кожні шість років [8].

Таким чином, на сьогоднішній день у світі не існує жодної універсальної моделі чи методології, яку б можна в повному обсязі і без змін застосувати в Україні. Різні історичні умови розвитку сприяли формуванню декількох моделей організації місцевого самоврядування, специфічними ознаками яких є типи та форми взаємовідносин органів місцевого самоврядування з органами державної влади. Розвиток територіальних громад, чи муніципалітетів та комун, насамперед залежить від колишньої інфраструктури влади та самої політики центральної влади. Досвід інших країн може бути запозиченим, але не цілком, а лише конкретними відповідними аспектами, індивідуально до кожної країни, й не повторюванням чужих помилок.

Висновки до розділу 1

Одже, на сучасному етапі формування проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади, на наш погляд, необхідно зосередити увагу на впровадженні відповідних процедур із наданням якісних послуг / товарів для мешканців відповідної, територіальної громади, які орієнтовані на людину та її потреби, шляхом удосконалення системи взаємодії та партнерських відносин між органами місцевого самоврядування

та суб'єктами підприємницької діяльності з застосуванням запропонованих методів (планування, координації діяльності, інформаційного забезпечення та контролю). Одним з головних важелів розвитку підприємництва на місцевому рівні є долучення інвесторів шляхом покращення інвестиційного клімату відповідної територіальної громади.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІТИКО-ДОСЛІДНИЦЬКІ ВИМІРИ ФОРМУВАННЯ ПРОЄКТІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

2.1. Основні положення Методичних рекомендацій щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку територіальної громади

При формуванні проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади використовують «Методичні рекомендації щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку територіальної громади», які затверджено Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України 30.03.2016 року № 75, і містять основні методичні засади формування і реалізації прогнозних і програмних документів соціально-економічного розвитку територіальної громади.

Згідно «Методичних рекомендацій щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади» система прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку територіальної громади включає:

- стратегію розвитку територіальної громади;
- план (програму) соціально-економічного розвитку територіальної громади;
- інші довгострокові, середньострокові та короткострокові прогнозні і програмні документи, в яких відповідно до соціально-економічних та

суспільно-політичних процесів, що відбуваються в державі та відповідному регіоні, з урахуванням впливу зовнішніх та внутрішніх факторів і очікуваних тенденцій визначаються цілі і пріоритети соціально-економічного розвитку територіальної громади та заходи, які необхідно здійснити для їх досягнення.

Згідно Методичних рекомендацій:

план (програма) соціально-економічного розвитку територіальної громади (далі - План) – є документом, що визначає стратегічні цілі та пріоритети розвитку територіальної громади на коротко- та середньостроковий період (3 - 5 років), конкретизує завдання та заходи у рамках таких цілей та пріоритетів, відповідальних виконавців та строки виконання заходів, обсяги фінансування, джерела фінансування та індикатори (показники) оцінки результативності виконання заходів Плану;

стратегія розвитку територіальної громади – є документом, що визначає на довгостроковий період (7 років) стратегічні та оперативні цілі, індикатори (показники) їх досягнення, пріоритети та завдання для сталого економічного і соціального розвитку об'єднаної територіальної громади та який розробляється з урахуванням положень Закону України «Про засади державної регіональної політики» і постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 року № 932 «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів».

Інші терміни вживаються у значеннях, наведених у Бюджетному кодексі України, законах України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Про місцеві державні адміністрації», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про засади державної регіональної політики», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України».

План рекомендується розробляти виконавчим комітетом міської,

селищної, сільської ради територіальної громади (далі – виконавчий комітет) після прийняття такою радою відповідного рішення.

Для розроблення Плану виконавчому комітету доцільно:

- визначити відповідальний структурний підрозділ виконавчого комітету за розроблення Плану (далі – відповідальний розробник);
- повідомити через регіональні засоби масової інформації про початок роботи над проектом Плану, визначити терміни і форму подання пропозицій до нього;
- організувати громадське обговорення проекту Плану;
- у разі потреби утворити робочу групу, до складу якої можуть входити представники асоціацій та інших об'єднань органів місцевого самоврядування, громадських організацій, інших юридичних осіб та фізичні особи (за згодою).

Розроблення Плану рекомендується починати не пізніше ніж через місяць після здійснення державної реєстрації юридичної особи – міської, селищної, сільської ради, обраної територіальною громадою, та її виконавчого комітету.

План бажано розробляти на середньостроковий період (не менше ніж на три роки) з урахуванням стратегічних цілей та пріоритетів, завдань, запланованих заходів, проектів та термінів діючої регіональної стратегії та плану заходів з її реалізації, та/або стратегії розвитку територіальної громади, у разі її розроблення.

Розроблення Плану рекомендується здійснювати з дотриманням таких принципів:

об'єктивність - розроблення Плану на основі даних органів державної статистики, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади та реальних цілей та індикаторів (показників), яких реально досягти та які можливо оцінити;

обґрунтованість та доцільність – розроблення Плану на основі чітко

визначених цілей розвитку та економічно обґрунтованих заходів та проектів, що сприяють їх досягненню із використанням кращого світового досвіду у сфері програмування економічного і соціального розвитку;

відкритість та прозорість - забезпечення доступу громадськості, що передбачає інформування про цілі, пріоритети та очікувані результати та показники виконання Плану, а також забезпечує всіх суб'єктів господарської діяльності необхідними орієнтирами для планування власної виробничої діяльності;

недискримінація та рівний доступ – дотримання під час розроблення та реалізації Плану прав та врахування інтересів всіх суб'єктів територіальної громади, в тому числі суб'єктів господарювання всіх форм власності;

ефективність – визначення та забезпечення функціонування механізму досягнення цілей, виконання завдань, заходів та проектів Плану у встановлені в ньому терміни;

історичної спадкоємності - врахування та збереження позитивних надбань попереднього розвитку громад (и);

етнокультурного розвитку - відродження етнічної самосвідомості та збереження духовної і матеріальної культури етносів, сприяння їх розвитку;

сталого розвитку – забезпечення розвитку громади для задоволення потреб нинішнього покоління з урахуванням інтересів майбутніх поколінь.

План доцільно розробляти за такою структурою:

– аналітична частина – аналіз стану та основних тенденцій соціально-економічного розвитку населених пунктів територіальних громад, що об'єдналися, визначення конкурентних переваг, які виникли після об'єднання (збільшення території та ресурсів, посилення людського капіталу тощо), та проблем кожного населеного пункту, який увійшов до об'єднаної територіальної громади;

– цілі та пріоритети розвитку територіальної громади на відповідний період;

- основні завдання та механізми їх реалізації, в тому числі:
- організаційні та адміністративні заходи, які спрямовані на реалізацію передбачених Планом завдань;
- перелік діючих та перспективних проектів розвитку територіальної громади з визначенням орієнтовних обсягів і джерел їх фінансування, відповідальних виконавців та строків їх підготовки та реалізації;
- опис механізму моніторингу і оцінки результативності реалізації Плану із визначенням індикаторів (показників) оцінки результативності виконання завдань і заходів та досягнення цілей, визначених Планом.

Під час розроблення Плану рекомендується використовувати Примірну структуру:

1. Аналітична частина Плану є основою для визначення стратегічного бачення щодо розвитку територіальної громади на відповідний період і може містити дані про:

- географічне розташування територіальної громади, опис суміжних територій;
- демографічну ситуацію, ринок праці об'єднаної територіальної громади;
- фінансово-бюджетну ситуацію територіальної громади;
- наявну інфраструктуру територіальної громади (транспортну, екологічну, енергетичну, виробничу, соціальну тощо);
- динаміку та особливості соціально-економічного розвитку за останні п'ять років, у тому числі, стан використання природного, ресурсного, виробничого, науково-технічного потенціалу, розвитку малого і середнього підприємництва, зайнятості населення, задоволення населення товарами і послугами, доступу суб'єктів підприємництва до кредитів та інвестицій, екологічну ситуацію об'єднаної територіальної громади тощо;
- інші дані, визначені відповідальним розробником, як необхідні для проведення аналізу стану розвитку територіальної громади.

Під час розроблення аналітичної частини Плану рекомендується проводити аналіз сильних і слабких сторін розвитку територіальної громади, можливостей і загроз (SWOT-аналіз), надавати характеристику порівняльних переваг, викликів та ризиків щодо перспектив її розвитку та скласти сценарії розвитку.

Для розроблення аналітичної частини доцільно використовувати офіційні дані органів державної статистики, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, інформаційні матеріали соціологічних опитувань тощо.

Також для підготовки аналітичної частини Плану можуть використовуватися картографічні, і люстраційні та інші матеріали, зокрема, економіко-географічні карти та схеми, кадастрові карти, схеми та креслення, фотоматеріали території тощо.

Цілі розвитку визначаються як очікувані досягнення за результатами впровадження комплексу взаємопов'язаних завдань і заходів, спрямованих на вирішення найважливіших питань розвитку територіальної громади та розв'язання проблем.

Пріоритети розвитку – це описані у формальному вигляді орієнтири, яких необхідно досягти в середньо- та короткостроковому періоді.

Для дотримання принципу реалістичності кількість пріоритетів розвитку територіальної громади доцільно визначати не більше п'яти.

Для кожного з визначених пріоритетів рекомендується: обґрунтувати вибір пріоритету розвитку; визначити завдання, організаційні та адміністративні заходи та проекти, які необхідно реалізувати в рамках пріоритету.

Організаційні та адміністративні заходи Плану – це послідовні дії виконавчих органів міської, селищної, сільської ради територіальної громади, спрямовані на досягнення пріоритетів та виконання завдань розвитку територіальної громади в межах коштів, виділених або залучених

на цю мету.

Для кожного заходу рекомендується наводити інформацію та дані щодо його змісту та способу виконання, строки виконання (у цілому і поетапно), визначати виконавців, обсяги та джерела фінансування з розбивкою по роках, індикатор (показник) виконання та очікуваний результат від його виконання.

Перелік діючих та перспективних проектів розвитку територіальної громади може включати (по розділах):

–назву пріоритету;

–назву завдання, на виконання якого спрямовано проекти;

–перелік проектів, що знаходяться на стадії реалізації (включає інформацію про назву проекту, назву суб'єкта, що впроваджує проект, форму власності, етап впровадження, оціночну вартість, джерела фінансування, термін початку та очікуваний термін завершення, проблемні питання реалізації та необхідні заходи для їх вирішення);

–перелік проектів, що знаходяться на стадії підготовки (включає інформацію про назву проекту, назву суб'єкта-замовника та розробника проекту, форму власності, стан підготовки/розробки та/або затвердження проектної документації, оціночну вартість, очікувані джерела фінансування, очікуваний термін реалізації, проблемні питання підготовки та необхідні заходи для їх вирішення);

–перелік перспективних проектів, реалізація яких необхідна для виконання завдань та досягнення цілей Плану (включає інформацію про назву та мету проекту, назву суб'єкта - замовника проекту, форму власності, стан підготовки/розробки та/або затвердження проектної документації, оціночну вартість, очікувані джерела фінансування, очікуваний термін реалізації, проблемні питання підготовки та необхідні заходи для їх вирішення).

Проекти, включені до Плану, можуть фінансуватися за рахунок коштів

державного бюджету у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України (в тому числі за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку, відповідних субвенцій та секторальної бюджетної підтримки ЄС), а також місцевого бюджету.

Відбір проектів розвитку територіальної громади для включення їх до Плану, що відповідно до законодавства здійснюється на конкурсній основі, може передбачати наступні етапи:

1) розміщення у регіональних засобах масової інформації повідомлення про початок збору пропозицій щодо проектів розвитку територіальної громади, яке містить вимоги щодо оформлення пропозицій, терміни та способи їх подання, а також критерії, яким має відповідати проект;

2) збір, узагальнення, аналіз та систематизація пропозицій щодо проектів розвитку територіальної громади відповідно до пріоритетів розвитку та основних завдань Плану на відповідний період;

3) проведення громадського обговорення пропозицій щодо проектів розвитку територіальної громади, які пропонуються для включення у План, та консультації (за необхідності) з суб'єктами регіонального розвитку та іншими заінтересованими сторонами для узгодження позицій;

4) визначення узгодженого переліку проектів розвитку територіальної громади, які пропонуються для включення у План.

Опис механізму моніторингу і оцінки результативності реалізації Плану може включати визначення кількісних та/або якісних індикаторів (показників) оцінки результативності виконання завдань, заходів проектів розвитку територіальної громади та досягнення цілей, визначених Планом.

Фінансове забезпечення реалізації Плану може здійснюватися за рахунок:

– коштів державного бюджету, зокрема, державного фонду регіонального розвитку, субвенції з державного бюджету територіальним громадам на розвиток інфраструктури;

–коштів місцевих бюджетів (у тому числі, коштів бюджету територіальної громади);

–коштів технічної допомоги ЄС, інших міжнародних донорів, міжнародних фінансових організацій;

–коштів інвесторів, у тому числі, на умовах державно-приватного партнерства, власних коштів підприємств;

–інших джерел, не заборонених законодавством.

Проект Плану рекомендується виконавчому комітету подавати обласній державній адміністрації для отримання від такої державної адміністрації, не пізніше ніж через 15 робочих днів з дня надходження проекту Плану, інформації про відповідність цього проекту стратегічним пріоритетам, завданням і заходам діючої регіональної стратегії та плану заходів з її реалізації та/або стратегії розвитку територіальної громади, у разі її розроблення (далі – стратегічні пріоритети).

У разі встановлення невідповідності проекту Плану стратегічним пріоритетам обласній державній адміністрації доцільно пропонувати виконавчому комітету доопрацювати цей проект з відповідними рекомендаціями.

У разі відповідності проекту Плану стратегічним пріоритетам проект Плану рекомендується подавати, із врахуванням результатів громадського обговорення, на розгляд міській, селищній, сільській раді територіальної громади.

Виконання Плану рекомендується здійснювати шляхом реалізації виконавцями завдань і заходів, зазначених у Плані.

Безпосередній контроль за станом та строками виконання завдань і заходів Плану рекомендується здійснювати виконавчому комітету, а за цільовим та ефективним використанням коштів – головним розпорядникам коштів.

Моніторинг та оцінку стану виконання Плану рекомендується

виконавчому комітету проводити щороку.

За результатами моніторингу виконавчому комітету доцільно готувати узагальнений звіт і подавати його на розгляд відповідної ради.

Звіт може містити інформацію про:

- результативність реалізації завдань і заходів Плану;
- стан впровадження проектів розвитку об'єднаної територіальної громади;
- заплановані та фактичні обсяги і джерела фінансування Плану;
- досягнення індикаторів (показників) результативності реалізації Плану: фактичний результат у порівнянні з його прогнозованим значенням у звітному періоді;
- аналіз динаміки показників соціально-економічного розвитку територіальної громади, здійснений з урахуванням орієнтовного переліку показників соціально-економічного розвитку територіальної громади;
- висновки і пропозиції стосовно доцільності продовження тих чи інших заходів, включення додаткових заходів, уточнення показників, обсягів і джерел фінансування, виконавців, строків виконання Плану та його окремих заходів тощо.

Виконавчому комітету рекомендується починати підготовку заключного звіту про виконання Плану не пізніше ніж через 3 місяці після завершення його реалізації і подавати на розгляд відповідної ради.

Заключний звіт може містити інформацію про:

- оцінку досягнення цілей та пріоритетів розвитку територіальної громади, визначених Планом;
- стан реалізації завдань і заходів Плану, проектів розвитку територіальної громади;
- оцінку рівня виконання запланованих індикаторів (показників) результативності реалізації Плану;
- причини невиконання або недосягнення очікуваних результатів;

висновки та пропозиції.

Основні досягнуті результати реалізації Плану рекомендується виконавчому комітету оприлюднювати у регіональних засобах масової інформації.

2.2. Сучасний стан соціально-економічного розвитку територіальної громади

Соціально-економічний розвиток територіальних громад завжди був і буде виділений з усієї сукупності державних інтересів як актуальний і пріоритетний напрямок, оскільки, будучи частиною єдиної держави, вносить свій вклад в його історію, внутрішнє політичне, економічне, культурне життя, досягнення певних результатів на міжнародній арені. А організація господарської діяльності територіальних громад за допомогою взаємодії продуктивних сил своїх територій становить єдиний господарський комплекс країни. Саме активізація економічного життя в регіонах визначає тенденції економічного зростання всієї країни [3, с. 84-87].

Економічний розвиток територій створює базу і є важливим джерелом підвищення якості життя населення, оскільки в ході взаємозалежних процесів економічного розвитку створюються передумови для підвищення доходів громадян, споживання, рівня освіти і медичного обслуговування. А також створюються умови, які сприяють зростанню самоповаги людей в результаті формування соціальної, політичної, економічної та інституційної систем, орієнтованих на підвищення престижності особистості в суспільстві [4, с. 31-32].

На сьогоднішній день найгострішими проблемами розвитку соціально-економічної сфери територіальних громад є:

1) невідповідність наявної в Україні системи адміністративно-територіального устрою сучасним умовам господарювання та вимогам ефективності публічної влади.

2) недосконалість механізмів фінансово-бюджетного стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів [5, с. 83-88];

3) недостатній рівень кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування.

4) недосконала система територіального розміщення об'єктів інфраструктури.

5) невпорядкованість відносин власності, в тому числі і на об'єкти інфраструктури.

б) недостатній рівень якості послуг, що надаються населенню органами місцевого самоврядування і об'єктами соціально-економічної сфери [6].

Реформа децентралізації є визначним суб'єктивним чинником у процесах соціально-економічного розвитку територій. В Україні цей процес розпочався у 2014 році з прийняття Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, законів України «Про співробітництво територіальних громад», «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Про військово-цивільні адміністрації», «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» та «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» – щодо фінансової децентралізації [7, 8, 9, 10, 11, 12].

17 липня 2020 року Верховна Рада України прийняла Постанову «Про утворення та ліквідацію районів» [13]. Згідно з цим документом, тепер в Україні 136 районів. Старі 490 районів парламент ліквідував. До цього Урядом було затверджено перспективні плани формування територій 1470 спроможних територіальних громад 24 областей, які 100% охоплюють всю

територію областей.

Концепцією реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні для забезпечення соціально-економічного розвитку території визначені, зокрема, такі шляхи і способи, як:

- надання трансфертів із державного бюджету безпосередньо кожному місцевому бюджету;
- визначення фінансовою основою здійснення органами місцевого самоврядування власних повноважень податків та зборів, які пов'язані з територією відповідної адміністративно-територіальної одиниці;
- закріплення за місцевими бюджетами частини коштів, що надходять від сплати податку на прибуток новостворених юридичних осіб, протягом п'яти років від дати інвестування в юридичну особу;
- надання органам місцевого самоврядування права регулювати ставки місцевих податків і зборів;
- надання органам місцевого самоврядування доступу до залучення кредитних ресурсів для інвестиційного розвитку шляхом спрощення процедур погодження запозичень і місцевих гарантій та збалансування їх із способами державного контролю, спрямованого на запобігання банкрутству об'єктів права комунальної власності;
- підвищення прозорості та ефективності використання бюджетних коштів шляхом запровадження програмно-цільового методу для всіх місцевих бюджетів;
- визначення матеріальною основою місцевого самоврядування майна, зокрема землі, що перебуває у власності територіальних громад сіл, селищ, міст (комунальній власності), об'єктів спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, району, області, а також належної бази оподаткування;
- надання територіальним громадам права розпоряджатися земельними ресурсами в межах своєї території, об'єднувати свої майно та ресурси в

рамках співробітництва територіальних громад для виконання спільних програм та ефективнішого надання публічних послуг населенню суміжних територіальних громад [14, с. 80-86].

Застосування цих інструментів Концепції, а також основних положень вищезазначеної законодавчої бази дало змогу за 6 років реформи децентралізації утворити 1469 територіальних громад (далі – ОТГ), у які добровільно об'єдналися 4882 громади. З них у 1438 територіальних громадах ЦВК призначило перші місцеві вибори, які відбулися 25 жовтня 2020 року [15].

Станом на 1.09.2020 року площа утворених ОТГ становила майже 47% від загальної площі України. В той же час в ОТГ та містах обласного значення проживає понад 70% населення України.

У 2020 році в Україні фінансування соціально-економічного розвитку територій за рахунок коштів державного бюджету сягнуло 101,9 млрд гривень (рис. 2.1). Із них майже 60% або 61,1 млрд грн було витрачено на відновлення і будівництво транспортної інфраструктури; 12,8% - на регіональний розвиток; 5,1% - розвиток сфери освіти; 4,9% - розвиток сільських територій; 4,3% – розвиток соціальної інфраструктури; 2,7% - вкладено у проекти пов'язані з транспортною інфраструктурою; 2,2% - надійшло до закладів, що відносяться до сфери культури; 2,0% - профінансовано реалізацію проектів, спрямованих на підвищення рівня енергоефективності; 0,8% - вкладено у об'єкти спортивної інфраструктури і 0,8% або 0,9 млрд грн - виділено на впровадження заходів, пов'язаних з екологічною безпекою [16].

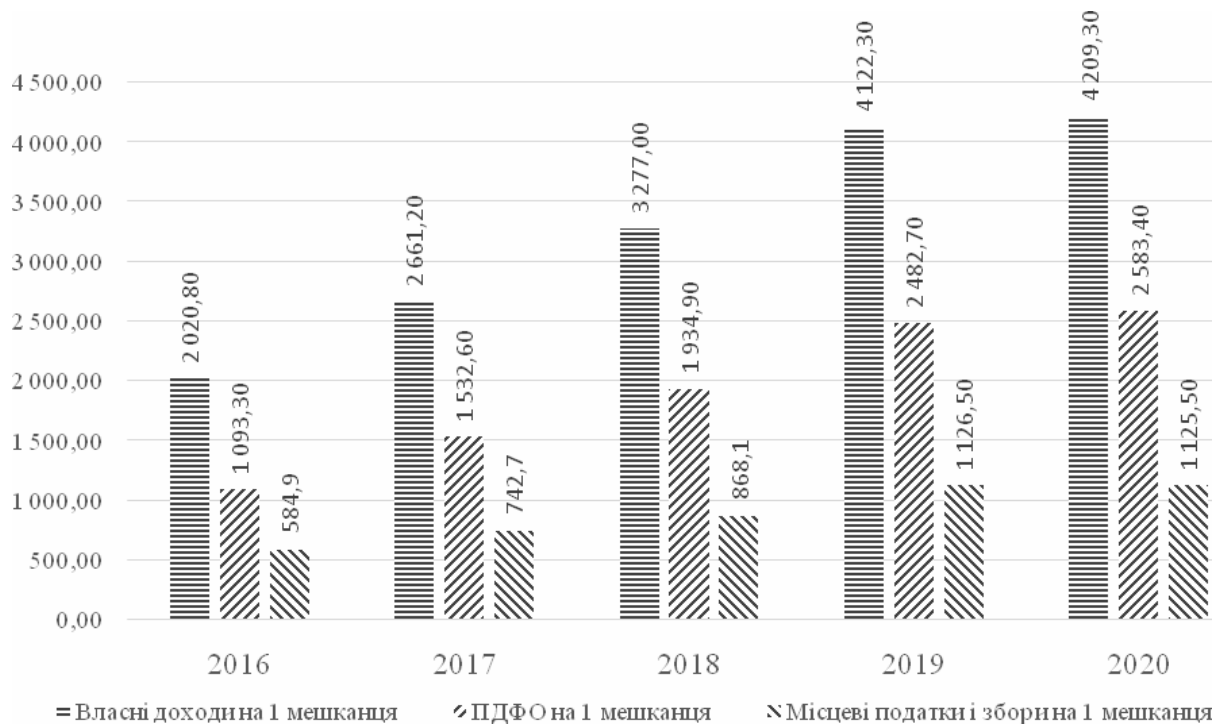
Ефективне місцеве самоврядування в умовах децентралізації, та забезпечення ним поступального соціально-економічного розвитку відповідних територій має супроводжуватися збільшенням ресурсної та фінансової бази. Децентралізовані повноваження мають бути забезпечені відповідним ресурсом для якісного виконання.

Рисунок 2.1. Державна підтримка соціально-економічного розвитку територій у 2020 році, млрд грн. [17]

Тому із внесенням змін до Податкового та Бюджетного кодексів, від 1 січня 2015 року місцевим самоврядуванням отримано більше фінансів для підвищення економічної спроможності.

Об'єднані громади здобули повноваження та ресурс, які мають міста обласного значення, зокрема – зарахування до місцевих бюджетів ОТГ 60%

податку на доходи фізичних осіб на власні повноваження. Окрім того, на місцях повністю залишаються надходження від податків: єдиного, на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності та податку на майно (нерухомість, земля, транспорт). Це призвело до суттєвого зростання доходів загального фонду бюджетів. Особливо це відчулося при здійсненні розрахунків на 1 мешканця територіальної громади (рис. 2.2).

Рисунок 2.2. Зростання рівня доходів загального фонду бюджетів на 1 мешканця за січень-липень 2016-2020 рр., % та грн. [16]

До того ж, ОТГ мають прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом (до реформи прямі відносини мали лише обласні та районні бюджети, бюджети міст обласного значення), для виконання делегованих державою повноважень їм надаються відповідні трансферти (дотації, освітня та медична субвенції, субвенція на розвиток інфраструктури громад тощо). Законодавчі зміни також надали право органам місцевого самоврядування затверджувати місцеві бюджети незалежно від дати прийняття закону про Державний бюджет.

Такі покращення вже дали перші помітні результати. Власні доходи місцевих бюджетів з 2014 по 2020 рік збільшилися більше, ніж на 230 млрд. грн. (з 68,6 млрд. грн. до 267 млрд. грн) (рис. 2.3). Це – реальний інструмент впливу на досягнення результату та відповідальність за довіру громад [17]. Його використання дозволило збільшити доходи загального фонду місцевих бюджетів у 2015 році – на 29,6 млрд грн, або на 44% в порівнянні з 2014 роком; а у 2019 році – на 206,6 млрд грн, або у 4 рази в порівнянні з 2014 роком.

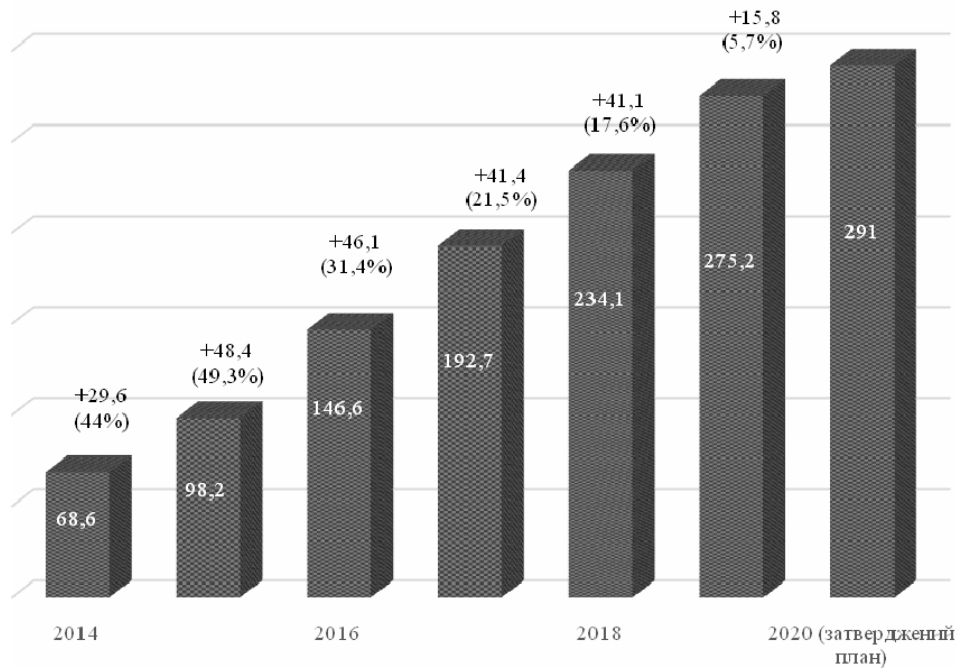

Рисунок 2.3. Власні доходи загального фонду місцевих бюджетів, млрд грн. [16]

Об'єднані територіальні громади, крім зростання власних фінансових можливостей, у результаті децентралізації мають й інші інструменти забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку: здійснення зовнішніх запозичень, самостійне обрання установ з обслуговування коштів місцевих бюджетів відносно розвитку та власних надходжень бюджетних установ. Децентралізовано повноваження у сфері архітектурно-будівельного контролю та удосконалення містобудівного законодавства, органам місцевого самоврядування надано право самостійно визначати містобудівну політику.

Після прийняття низки законів щодо децентралізації повноважень і регулювання земельних відносин громади дістануть право розпоряджатися землями за межами населених пунктів. Верховною Радою України прийнято закони, які надають можливість децентралізувати частину повноважень щодо надання базових адміністративних послуг: реєстрацію нерухомості, бізнесу, місця проживання особи – передавши їх на рівень громад [16].

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене можна стверджувати, що реформа децентралізації, розпочата 6 років тому, здійснила колосальний вплив на соціально-економічний розвиток територіальних громад по всій Україні. До позитивних зрушень необхідно віднести те, що територіальні громади отримали фінансову автономію і певну незалежність, поступово створюються комфортні умови проживання громадян шляхом розвитку інфраструктури населених пунктів; поліпшуються соціальні стандарти і підвищується якість послуг, які надаються населенню; досягнуто належного рівня надання освітніх послуг, що сприятиме повноцінному розвитку дітей; реформується система адміністративних і комунальних послуг; мешканці громад відчули свою відповідальність за розвиток територій, де вони проживають тощо.

До негативних наслідків децентралізації для соціально-економічного розвитку територіальних громад необхідно віднести: Недосконале і нестабільне законодавство; виникнення ризику соціально-економічної диференціації на заможні і бідні громади; відсутність системи контролю над органами місцевого самоврядування в питаннях законності їхньої діяльності; брак кваліфікації в процесі підготовки управлінців базового рівня.

Разом з тим перелічені негативні сторони процесу децентралізації не знижують його вагомості та не зменшують роль у соціально-економічному розвитку територій. Отже сьогодні головною метою територіальних громад в Україні є збереження позитивних тенденцій в економіці, залучення інвестицій; створення можливостей для реалізації стратегій місцевого розвитку; посилення контролю за соціально-економічним розвитком території.

2.3. Нормативно-правові акти планування соціально-економічного розвитку територіальної громади

Нормативно-правові акти, що регламентують питання стратегічного планування на місцевому рівні, умовно поділяють на три блоки:

перший – містить нормативно-правові акти, що визначають роль та місце органів місцевого самоврядування в організації та здійсненні процесу управління розвитком адміністративно-територіальної одиниці, зокрема через розроблення і реалізацію стратегій місцевого розвитку;

другий – містить нормативно-правові акти, що формують основні засади стратегічного планування на місцевому рівні (від національного рівня до рівня окремих населених пунктів);

третій – містить нормативно-правові акти, що визначають особливості участі у процесі формування та реалізації стратегії місцевого розвитку юридичних і фізичних осіб.

Нормативно-правові акти першого блоку формують рамкові умови, за якими органи місцевого самоврядування мають можливість самостійно розробляти та реалізовувати програми, зокрема стратегії розвитку муніципального утворення. Основою першого блоку є Конституція України. До цього блоку також входять закони України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Про засади державної регіональної політики».

Нормативно-правовими актами другого блоку є:

- Закони України: «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», «Про стимулювання розвитку регіонів», «Про державні цільові програми»;

- укази Президента України: «Про стратегію сталого розвитку

«Україна-2020», «Про стратегію розвитку України до 2020 року»;

- постанови Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року», «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету», «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів», «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу показників розвитку регіонів, районів, міст республіканського в Автономній Республіці Крим і обласного значення для визнання територій депресивними»;

- розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України»

- накази: Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку», Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади» та ін.

Нормативно-правовими актами третього блоку є: Закони України: «Про звернення громадян», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про статус депутатів місцевих рад», постанови Кабінету Міністрів України «Про Порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади», «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики», розпорядження Кабінету Міністрів України «Про роботу центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення відкритості у своїй

діяльності, зв'язків з громадськістю та взаємодії із засобами масової інформації» та ін.

У незалежній Україні нормативно-правові акти з питань запровадження в державі планово-прогнозної діяльності починає активно формуватися лише з 2000 року. Про це свідчить хронологія ухвалення основних законів та інших нормативно-правових актів, що регламентують питання реалізації функції планування та прогнозування в системі державного управління економікою на національному, регіональному та місцевому рівнях.

У 2000 році ухвалено Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України». Закон визначив правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку України, окремих галузей економіки та окремих адміністративно-територіальних одиниць як складової частини загальної системи державного регулювання економічного й соціального розвитку держави, а також установив загальний порядок розроблення, затвердження та виконання зазначених прогнозних і програмних документів економічного й соціального розвитку, а також права та відповідальність учасників державного прогнозування і розроблення програм економічного і соціального розвитку.

Дотепер Закон залишається основним законодавчим актом, що регламентує питання реалізації функції планування в системі державного управління економікою.

Відповідно до Закону, державне прогнозування економічного й соціального розвитку – науково обґрунтоване передбачення напрямів розвитку країни, окремих галузей економіки або окремих адміністративно-територіальних одиниць, можливого стану економіки та соціальної сфери в майбутньому, а також альтернативних шляхів і строків досягнення параметрів економічного і соціального розвитку.

Відповідно до Закону, система прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку в державі складається з:

- прогнозів економічного й соціального розвитку України на середньо- та короткостроковий періоди;
- прогнозів розвитку окремих галузей економіки на середньостроковий період;
- загальнодержавних програм економічного, соціального розвитку та інших державних цільових програм;
- прогнозів економічного й соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, районів та міст на середньостроковий період;
- програм економічного й соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, районів та міст на короткостроковий період.

Прогноз економічного й соціального розвитку є засобом обґрунтування вибору тієї чи іншої стратегії та ухвалення конкретних рішень державними органами, органами місцевого самоврядування щодо регулювання соціально-економічних процесів.

Учасниками прогнозування та програмування розвитку території Закон визначає: Кабінет Міністрів України; Міністерство економіки України; інші центральні органи виконавчої влади; Рада міністрів АРК; місцеві державні адміністрації; органи місцевого самоврядування.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету» (від 26 квітня 2003 р.) затвердила: структуру прогнозу економічного й соціального розвитку України на середньостроковий та короткостроковий період; структуру Державної програми економічного й соціального розвитку України на короткостроковий період; типову структуру прогнозу економічного й соціального розвитку Автономної Республіки Крим, області, району, міста на середньостроковий та короткостроковий періоди; типову структуру прогнозу розвитку галузі

економіки на середньостроковий період; типову структуру програми розвитку економічної галузі; перелік галузей економіки, щодо яких розробляються прогноз на середньостроковий період та програма розвитку.

2002 року Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України затверджені «Методичні рекомендації щодо формування регіональних стратегій розвитку», якими встановлений єдиний порядок та основні методичні засади розроблення Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями регіональних стратегій розвитку.

Регіональна стратегія розвитку є стратегічним планом розвитку регіону, що визначає цілі, завдання, пріоритети, напрям сталого економічного й соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя на середньостроковий (4-6 років) та довгостроковий (10-15 років) періоди.

У регіональних стратегіях розвитку з урахуванням загальнодержавних пріоритетів, оцінки конкурентних переваг, обмежень, загроз і проблем розвитку кожного регіону визначаються першочергові пріоритетні завдання його розвитку, скоординовані дії центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, спрямовані на реалізацію визначених завдань, та критерії їх розв'язання.

Регіональні стратегії розвитку є основою для розроблення:

- середньострокових програм економічного й соціального розвитку регіонів, що мають визначити показники видатків державного й місцевих бюджетів, необхідних на наступні бюджетні періоди для стратегічних цілей регіонального розвитку, здійснення яких триває більше одного бюджетного року;

- щорічних програм економічного й соціального розвитку регіонів, що визначають послідовні заходи першочергової реалізації регіональної стратегії розвитку та необхідні для цього втрати, що включаються до проекту

бюджету відповідного регіону на наступний рік;

- угод між Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими радами щодо регіонального розвитку;

- визначення депресивних територій.

2006 року розпорядженням Кабінету Міністрів України схвалено «Концепцію вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України». Концепцією визначена багаторівнева ієрархічна система планування та прогнозування в розрізі прогнозних і програмних документів, у яких відповідно до соціально-економічних та суспільно-політичних процесів, що відбуваються в державі, з урахуванням впливу зовнішньоекономічних та інших факторів і очікуваних тенденцій визначаються цілі й пріоритети соціально-економічного розвитку та заходи, які необхідно здійснити для їх досягнення.

До складу довгострокових документів державного стратегічного планування в законопроекті віднесено стратегію розвитку держави, стратегію регіонального розвитку України та стратегії розвитку Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя.

На середньостроковий період (від трьох до п'яти років) згідно із законопроектом розробляються: план соціально-економічного розвитку України; плани соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим, областей, районів, міст; прогноз економічного і соціального розвитку України; прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди; прогноз місцевого бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди; державні цільові програми (в окремих випадках можуть розроблятися на більш тривалій строк); регіональні та місцеві цільові програми; плани діяльності центральних органів виконавчої влади; плани розвитку державних господарських об'єднань, державних акціонерних компаній, державних холдингових компаній; основні засади грошово-

кредитної політики.

На короткостроковий період (один рік) згідно із законопроектом розробляються: основні напрями економічної та бюджетної політики; державний бюджет України; місцеві бюджети; річні фінансові плани державних підприємств, господарських товариств, у статутному (складеному) капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток, паїв) належать державі; прогнозні баланси попиту та пропозиції товарів і послуг.

Проекти соціально-економічного розвитку територіальної громади розробляються з врахуванням положень:

- Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695);
- Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року (затвердженої Рішенням обласної ради від 12.12.2019 № 134);
- Стратегії розвитку територіальної громади до 2025 року;
- Цілей сталого розвитку України до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722);
- Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2021-2023 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2020 № 671);
- Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020-2022 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 27.05.2020 № 534).

Висновки до розділу 2

Нова законодавча база суттєво збільшила можливості щодо міжмуніципальної консолідації в країні, створила відповідні умови та механізми з точки зору законодавчої бази для створення дієздатних

територіальних громад у селах та містах, що консолідує їх зусилля з метою вирішення нагальних ситуацій, проблем, проте відсутня мотивація щодо стороння громад. Також ефективною виявилась нова модель фінансової підтримки місцевих бюджетів, яка до певної міри отримала автономію та незалежність від центрального бюджету.

В положеннях національного законодавства в сфері співробітництва територіальних громад йдеться здебільшого про співпрацю адміністративно-територіальних утворень і акценти на організацію економічного співробітництва не робляться, хоча така активність і не забороняється.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОЄКТІВ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ
ГРОМАДИ (НА ПРИКЛАДІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ КАМ'ЯНСЬКО-
ДНІПРОВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ КАМ'ЯНСЬКО-ДНІПРОВСЬКОГО
РАЙОНУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ)

3.1. Характеристика Кам'янсько-Дніпровської громади

Кам'янсько-Дніпровська громада розташована на північному заході Запорізької області на лівому березі Каховського водосховища. Загальна площа ОТГ - 28,4 тис. га. До складу громади входить 2 населених пункта: м. Кам'янська-Дніпровська, с. Велика Знам'янка (в т.ч. с. Новоолексіївка).

У місті Кам'янська-Дніпровська розташований річний порт, з якого паромом налагоджене сполучення до міста Нікополь Дніпропетровської області.

Таблиця 3.1 – Адміністративно-територіальний розподіл (населені пункти, які входять до складу громади)

№ з/п	Назва населеного пункту	Рік заснування	Загальна площа території (га)	Земель приватної власності (га)	Кількість населення	Відстань від центру нас. пункту тер. гром
1	м. Кам'янська-Дніпровська	1786	2440,56 га	1187,6 га	13235	0 км
2	с. Велика Знам'янка	1786	2255,45 га	1191 га	9046	9км
3	с. Новоолексіївка	1786	34,1га	16,9га	65	60км

Кількість населення: 22346 осіб (всього); кількість виборців: 16096 (всього).

Кам'янсько-Дніпровська територіальна громада відрізняється від інших

регіонів найбільшим природним багатством – унікальне поєднання ґрунтів з великим вмістом піску, м'яким кліматом та близькістю підземних вод Кам'янського Поду.

Це в свою чергу дає можливість вирощувати ранні овочі високої якості, які славляться по всій території України і за її межами та розвивати сільське господарство в цілому.

Громада відома далеко за межами області, як один з найінтенсивніших лідерів з вирощування зернових (пшениця, ячмінь, соняшник, рапс) та овочів (томати, огірки, кабачки, цибуля).

Через територію територіальної громади проходить автомобільна дорога, яка з'єднує обласні центри – Запоріжжя, Херсон, Одеса.

Транспортна мережа загального користування:

Автомобільних доріг місцевого та державного значення - 197,95 км.

Питома вага доріг з твердим покриттям-79,3%.

Є вихід до р. Дніпр, річковий порт, причал

В структурі економіки переважає сільське господарство (близько 90%).

На території територіальної громади функціонує 19 фермерських господарств. Серед галузей сільського господарства основною є рослинництво, основними культурами є озима пшениця , ячмінь, соняшник, ріпак, горох, гірчиця.

Також в громаді широко розвинуте вирощування ранньої овочевої продукції. Пріоритетом у вирощуванні є томати, огірки, солодкий перець, капуста, редис, кабачки та ін.

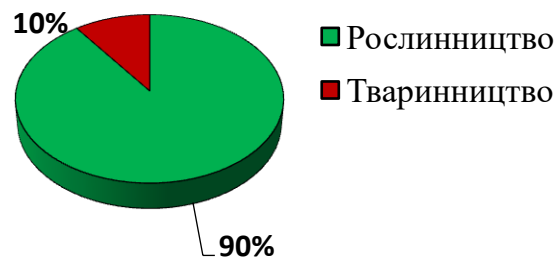

Рисунок 3.1. Галузева структура сільського господарства

Промисловість громади представлена філіями підприємств харчової та переробної промисловості та видобувної промисловості.

Таблиця 3.2 – Основні підприємства Кам'янсько-Дніпровської територіальної громади

Підприємство, організація, установа		Вид діяльності (основний)	
Сільське господарство			
Філія ТОВ СП «Нібулон»		Зберігання та переробка зернових та олійних культур (13 елеваторних комплексів, ємностей до 1,7 млн тон)	 http://kamenkamr.gov.ua
ТОВ «Ястреб»		Вирощування зернових культур, зберігання зернових культур	 http://kamenkamr.gov.ua
ПАТ «Запорізький рибокомбінат»		Вирощування та лов риби в Великобілозерському лимані	 http://kamenkamr.gov.ua
ТОВ «Фридом Фарм Бекон»		Вирощування крупного рогатого скота	 http://kamenkamr.gov.ua
Промисловість			
ПАТ «Племзавод «Степной» Філія по переробці м'яса, молока, виготовлення молочних продуктів		Переробка м'яса, молока. Вироблення м'ясо-молочної продукції	 http://kamenkamr.gov.ua
ТОВ «Завод промислових виробів «Дніпровський»		Виробництво бляшано-баночних виробів	 http://kamenkamr.gov.ua

Ресурсний потенціал територіальної громади характеризується наявними ресурсами, основними з яких виступають територіальні (просторові), земельні та фінансові ресурси. Спроможність громади вимірюється багатьма показниками та параметрами, однак фундаментальним компонентом її життєдіяльності безумовно є фінансові ресурси, які слід розглядати як один із надзвичайно важливих видів ресурсного забезпечення громади.

Таблиця 3.3 – Основні фінансові показники 2020 року

Зведений бюджет територіальної громади Кам'янсько-Дніпровської міської ради (враховуючи міжбюджетні трансферти) 161 578,14 тис. грн (для порівняння, у 2019 році -151 597,23 тис. грн)	
Загальний фонд	Спеціальний фонд
158 430,37 тис. грн (у 2019 - 148 519,75 тис. грн)	3 147,77 тис. грн (у 2019 - 3 077,48 тис. грн)
Загальна сума видатків бюджету територіальної громади Кам'янсько-Дніпровської міської ради 158 365,26 тис.грн (у 2019 - 147 223,92 тис. грн)	
131 848,5 тис.грн (у 2019 - 127 392,44 тис.грн)	26 516,76 тис.грн (у 2019 - 19 831,48 тис. грн)

Таблиця 3.4 – Питома вага (частка) податків і зборів у власних надходженнях до бюджету об'єднаної територіальної громади Кам'янсько-Дніпровської міської ради у 2020 році

	Сума, тис. грн	%
Податок на доходи фізичних осіб	39078,15	54,69
Податок на майно (нерухоме майно відмінне від земельної ділянки, плата за землю та транспортний податок)	14254,98	19,95
Єдиний податок	9959,64	13,94
Інші податки та збори	8157,09	11,42
Разом	71449,86	100

Найбільшими платниками податку на доходи з фізичних осіб котрий рік залишаються: відділ освіти, молоді та спорту виконавчого комітету Кам'янсько-Дніпровської міської ради; Кам'янсько-Дніпровська ЦРЛ, Кам'янсько-Дніпровська школа-інтернат, ВАТ Запоріжжяобленерго, Філія ТОВ СП «Нібулон», ТОВ «ЗПВ «Дніпровський, Кам'янське міжрайонне управління водного господарства, відділ культури та туризму виконавчого

комітету Кам'янсько-Дніпровської міської ради, ТОВ «АТБ-МАРКЕТ».

До бюджету громади надходить 60% сплаченого податку на доходи фізичних осіб, 40% спрямовується до бюджетів вищого рівня.

За 2020 рік резервний фонд бюджету громади не використовувався.

За підсумками 2020 року, експерти Програми "U-LEAD з Європою" підготували черговий аналіз фінансових показників 872 територіальних громад у розрізі кожної з 24 областей. Так, на підставі даних Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної статистичної служби України, даних веб-порталу openbudget.gov.ua, Кам'янсько-Дніпровська громада має такі результати у т.ч. за такими показниками:

- доходи загального фонду (без трансфертів) на 1-го мешканця – 3504,10 грн. У порівнянні: Водянська громада – 2310,3 грн, Благовіщенська громада – 2318,1 грн; середнє значення по Запорізькій області – 4500,34 грн.;

- видатки загального фонду на 1-го мешканця – 5974,6 грн. Для порівняння: Водянська громада – 5415,1грн, Благовіщенська громада – 5448,9 грн; середнє значення по Запорізькій області – 6966,61 грн.;

- рівень дотаційності бюджетів – 18,2%. У порівнянні:Водянська ОТГ – 34,8%, Благовіщенська ОТГ – 36,3%;

- співвідношення видатків на утримання апарату управління із сумою доходів загального фонду (без трансфертів) – 22,4%. Для порівняння: Водянська громада – 32,5%, Благовіщенська ОТГ – 54,5%; середнє значення по нашій області – 31%;

- питома вага заробітної плати у видатках загального фонду – 80,6%. У порівнянні: Водянська та Благовіщенська ОТГ – 85,0%;

- видатки на утримання апарату управління на 1-го мешканця – 786,5 грн. Для порівняння: Благовіщенська ОТГ – 1262,3 грн; Водянська громада – 751,8 грн, середнє значення по області – 1366,59 грн;

- питома вага капітальних видатків у загальній сумі видатків (загальний

та спеціальний фонди) – 5,90%. При цьому Водянська громада – 1,9%; Благовіщенська громада – 8,6%;

- капітальні видатки на 1-го мешканця – 1145,7 грн. У порівнянні: Водянська ОТГ – 909,6 грн; Благовіщенська ОТГ – 1117,40 грн. Показник нашої громади перевищує на 268,29 грн цей показник по всій Запорізькій області, який становить 877,41 грн.

У якості бюджетних ресурсів громади фахівці розглядають кошти місцевого та державного бюджетів, що спрямовуються на фінансування потреб розвитку територіальної громади й не тягнуть за собою боргових зобов'язань. Бюджетні джерела громади можуть формуватись як за рахунок її внутрішніх ресурсів (податки, збори, надходження від продажу та оренди об'єктів комунальної власності), так і за рахунок ресурсів, залучених ззовні. Зовнішніми джерелами бюджетних коштів є державний бюджет. Зокрема, до бюджетних надходжень зовнішнього характеру можуть бути віднесені цільові субвенції з державного бюджету, у т. ч. в рамках виконання державних або регіональних цільових програм, інвестиційних проєктів (програм), чи фінансування проєктів громади з Державного фонду регіонального розвитку. Протягом 2020 року у громаді діяло 55 програм субвенції до місцевого бюджету (з них 9 програм соціального спрямування).

Таблиця 3.5 – Кількість Проєктів, що було розроблено, профінансовано та реалізовано за рахунок субвенцій у 2020 році

Назва субвенції	Кількість проєктів та їх сумарна кошторисна вартість
1	2
Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на фінансування заходів соціально-економічної компенсації ризику населення, яке проживає на території зони спостереження Запорізької АЕС (обласна частка)	2 проєкти: - капітальний ремонт дороги вулиці Б. Хмельницького м. Кам'янка-Дніпровська - 1418,36 тис. грн; - капітальний ремонт дороги вулиці Садова м. Кам'янка- Дніпровська - 1156,84 тис. грн (за рахунок субвенції (обласна частка)- 226,84 тис. грн; за рахунок субвенції (районна частка)- 618,15 тис. грн; співфінансування коштом бюджету територіальної громади - 311,85 тис. грн).

Продовження таблиці 3.5

1	2
Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на фінансування заходів соціально-економічної компенсації ризику населення, яке проживає на території зони спостереження Запорізької АЕС (районна частка)	4 проекти: - капітальний ремонт дороги вулиці Скіфська с. Велика Знам'янка – 835,69 тис. грн (за рахунок державної субвенції – 801,53 тис. грн; співфінансування коштом бюджету територіальної громади – 34,16 тис. грн) - капітальний ремонт дороги вулиці Патріотів с. Велика Знам'янка - 1362,06 тис. грн; - вищезгаданий капітальний ремонт дороги вулиці Садова м. Кам'янка-Дніпровська - за рахунок субвенції (районна частка) - 618,15 тис. грн; - поточний ремонт дороги вулиці Патріотів с. Велика Знам'янка - 199,93 тис. грн.
Освітня субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам	- капітальний ремонт спортивного залу КЗ «Кам'янсько-Дніпровська ЗОШ І-ІІІ ступенів №3» – 291,96 тис. грн (у т.ч. коштом субвенції – 276,8 тис. грн) - капітальний ремонт спортивного залу КЗ «Великознам'янська ЗОШ І-ІІІ ступенів №3» – 479,23 тис. грн. (у т.ч. коштом субвенції – 449,26 тис. грн) - реконструкція приміщень навчального корпусу КЗ «Великознам'янська ЗОШ І-ІІІ ступенів №3» - 997,26 тис. грн. (у т.ч. коштом субвенції – 930,53 тис. грн)

Витрати держави на боротьбу з наслідками епідемії коронавірусної інфекції також позначились на бюджетах громад України. Так, на весні Верховною радою України були прийняті зміни до Державного бюджету, які розроблені у зв'язку із необхідністю вивільнення фінансового ресурсу на формування Фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками. Для формування зазначеного Фонду було значно скорочено бюджетні програми, в тому числі й ті, що стосуються органів місцевого самоврядування. До видатків державного бюджету, які скорочено, увійшла й субвенції на підтримку розвитку об'єднаних територіальних громад (так звана «інфраструктурна субвенція»). Використання цієї субвенції громадами завжди супроводжувалося чіткими правилами й прозорістю їх використання.

Таким чином, громада не доотримала у 2020 році 4,78 млн грн, які б мали бути спрямовані на розвиток Кам'янсько-Дніпровської громади, на покращення умов життя її жителів та розвиток інфраструктури. Такі зміни значно скорегували плани та не дали змогу реалізувати деякі проєкти

У рамках реалізації Програми сприяння виконанню депутатських повноважень депутатами Запорізької обласної ради на 2017-2020 роки, у 2020 році до бюджету Кам'янсько-Дніпровської громади надійшло 1144,004 тис.грн (у 2019 році ця сума склала 1032,126 тис.грн), які були використані на реалізацію заходів в освітній сфері громади – загалом 5 проєктів.

Пріоритетні сектори економіки та пропозиції для залучення інвестицій:

- сільське господарство
- зелений туризм
- розвиток місцевої інфраструктури

Потенційним інвесторам пропонується земельна ділянка для будівництва багатоквартирних житлових будинків загальною площею 2 га (землі комунальної власності).

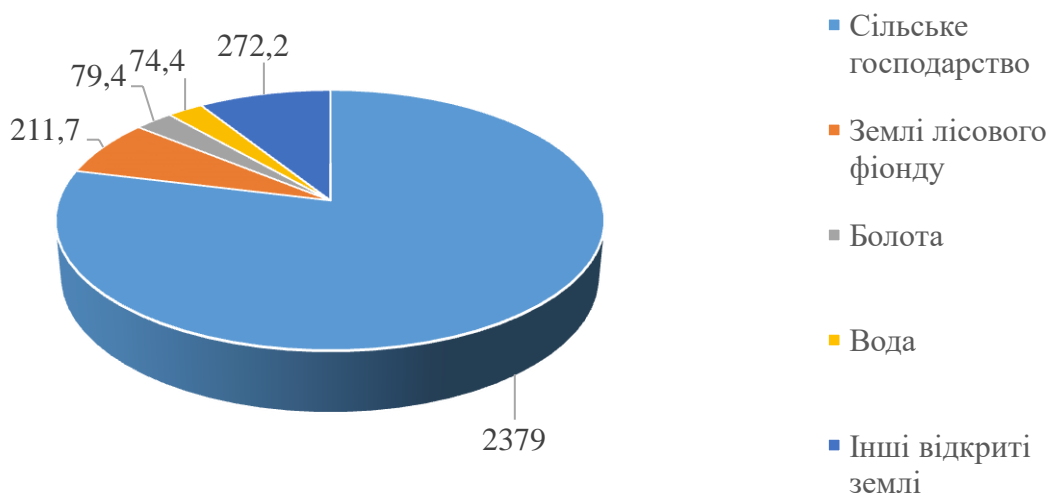

Рисунок 3.1. Незабудовані території населених пунктів, га

Таблиця 3.6 – Проекти економічного розвитку та інвестицій
Кам'янсько-Дніпровської громади

Назва проекту	<p>Створення оптового сільськогосподарського ринку</p>
Стислий опис проекту	Облаштування в межах міста оптового ринку для продажу плодоовочевої продукції, домашніх тварин, кормів, зерна тощо
Орієнтовна вартість проекту - 7000,0 тис.грн	
Назва проекту	<p>Будівництво овочевої бази з холодильним обладнанням для зберігання продукції з метою подальшої її реалізації</p>
Стислий опис проекту	Будівництво овочевої бази короткого зберігання для плодоовочевої продукції з метою подальшого продажу її оптовим покупцям або переробникам
Орієнтовна вартість проекту - 25000,0 тис.грн	
Назва проекту	<p>Відновлення виробничих потужностей існуючого консервного заводу або облаштування нової лінії по переробці овочем в м. Кам'янка-Дніпровська, вул. Промислова, 1-а</p>
Стислий опис проекту	На базі існуючого Кам'янсько-Дніпровського консервного заводу створити лінію по виробництву овочевих консервів
Орієнтована вартість проекту - 30000,0 тис.грн	

Продовження таблиці 3.6

Назва проекту	<p>Відновлення насосно-меліоративної станції для зрошення земель на базі дослідної станції м. Кам'янка-Дніпровська, пров. Олега Кошевого, буд.14</p>
Стислий опис проекту	<p>Насосно-меліоративна станція - підприємство, що виконуватиме роботи з меліорації за договорами з фермерськими господарствами, сільськогосподарськими підприємствами. Навчання спеціалістів з меліоративних робіт</p>
Орієнтована вартість проекту - 28000,0 тис.грн	
Назва проекту	<p>Створення теплично-овочевого господарства</p>
Стислий опис проекту	<p>Будівництво тепличного комплексу для вирощування ранніх овочів для подальшої реалізації оптом або переробки</p>
Орієнтована вартість проекту - 5000,0 тис.грн	
Назва проекту	<p>Створення рибного господарства на озері Великобілозерський лиман</p>
Стислий опис проекту	<p>Створити рибне господарство по вирощуванню, лову та подальшого продажу риби</p>
Орієнтовна вартість проекту - 15000,0 тис.грн	

З метою розвитку безпеки руху, створення умов для безпечного та комфортного руху пішоходів і велосипедистів, розвитку громадського транспорту, пішохідної та велосипедної інфраструктури у 2020 році депутатами міської ради було прийнято рішення про затвердження Плану мобільності Кам'янсько-Дніпровської територіальної громади на 2020-2030 роки». Також фахівцями профільного відділу завершується робота над планом реалізації Стратегії розвитку Кам'янсько-Дніпровської міської громади на 2020-2027 роки.

3.2. Стратегічне планування соціально-економічного розвитку Кам'янсько-Дніпровської територіальної громади

Важливим поняттям у процесі стратегічного планування соціально-економічного розвитку територіальних громад є поняття сталого розвитку.

Сталий розвиток територіальних систем не є їх теперішнім станом, це перспектива або пріоритет, до якого необхідно прагнути:

- а) стратегічної мети функціонування територіальних соціально-економічних систем;
- б) динамічної рівноваги;
- в) збалансованості сталого розвитку, тобто оптимального співвідношення якісних та кількісних характеристик;
- г) гармонійності сталого розвитку, тобто взаємозв'язку між соціальною, економічною та екологічною сферами;
- д) стабільності, а саме підтримання протягом тривалого часу позитивних параметрів розвитку;
- е) конкурентоспроможності та активізації потенційних можливостей системи нарощувати та ефективно використовувати конкурентні переваги у

соціальної, економічній та екологічній сферах;

з) безпеки сталого розвитку, тобто здатності до самовідтворення та недопущення дії дестабілізуючих чинників.

Основними проблемами соціально-економічного розвитку Кам'янсько-Дніпровської територіальної громади є:

- нераціональне використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення;
- дефіцит фінансових ресурсів, що не дозволяє розпочинати реалізацію значних інвестиційних проектів;
- зношеність основних фондів підприємств;
- безробіття та наявність тіньової зайнятості населення;
- зниження купівельної спроможності населення через низькі реальні доходи;
- погіршення транспортно-експлуатаційного стану автомобільних доріг, мостів та дорожньої інфраструктури;
- зношеність об'єктів систем водопостачання та водовідведення;
- низький рівень газифікації сіл, освітлення, водозабезпечення;
- незадовільна забезпеченість потреб населення в пасажирських перевезеннях, висока зношеність транспортних засобів для перевезення пасажирів та відсутність достатньої кількості перевізників, що надають послуги в цій сфері;
- недостатнє матеріально-технічне забезпечення закладів охорони здоров'я, освіти, культури у сільській місцевості;
- забрудненість берегів рік, ставів побутовими відходами та неочищеними стічними водами, незадовільний стан збереження та переробки відходів.

Вирішення цих проблем планується шляхом реалізації основних пріоритетних напрямів, завдань та заходів, які передбачені Програмою соціально-економічного розвитку Кам'янсько-Дніпровської територіальної

громади на 2022 рік.

Основною метою соціально-економічного розвитку громади є створення умов для подальшого економічного зростання, наповнення місцевого бюджету коштами, покращення на цій основі бюджетного фінансування установ освіти, культури, охорони здоров'я та поліпшення життя населення.

Основними пріоритетними напрямками соціально-економічного розвитку Кам'янсько-Дніпровської територіальної громади у 2022 році є:

- досягнення економічної стабільності, створення сприятливих умов для розвитку підприємництва;
- ефективне використання на території громади виробничих територій, приміщень, земельних ділянок з метою розвитку малого та середнього бізнесу;
- реалізація внутрішніх реформ, визначених курсом держави;
- залучення міжнародної технічної допомоги та ресурсів міжнародних фінансових організацій для реалізації проектів соціально-економічного розвитку;
- проведення оптимізації та удосконалення мережі освітніх закладів та закладів культури;
- покращення інфраструктури медичних закладів та поліпшення надання медичних послуг населенню;
- покращення інфраструктури систем водозабезпечення та водовідведення, благоустрою.

За таких обставин, головним способом реагування органів влади на виклики сьогодення має стати відмова від стихійного розвитку територіальних соціально-економічних систем та перехід на використання стратегічного планування.

Щодо правового забезпечення стратегічного планування територіальних громад, то слід зауважити, що Європейським союзом

запропонована методологія стратегічного планування розвитку територіальних громад, яка адаптована до сучасних економічних умов України. Методологія розглядає сталий розвиток і соціальну інтеграцію як основні принципи місцевого розвитку.

Методологія передбачає, що процес розробки Стратегії розвитку територіальної громади включає такі дії (етапи):

- а) діагностику стану соціально-економічного розвитку громади,
- б) проведення аналізу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища (SWOT-аналіз),
- в) ідентифікацію бачення майбутнього громади,
- г) визначення стратегічних та операційних цілей Стратегії,
- е) окреслення показників впливу та результатів імплементації Стратегії,
- з) визначення контурів взаємозв'язків між Стратегією розвитку громади з іншими стратегічними документами,
- и) ідентифікацію потенціальних джерел фінансування завдань Стратегії,
- к) опрацювання системи втілення та моніторингу реалізації Стратегії разом із визначенням підходу до актуалізації документу,
- л) розроблення детального плану дій у межах короткострокової перспективи.

Важливим етапом у процесі обґрунтування стратегії розвитку територіальних громад є проведення аналізу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища (SWOT-аналіз).

SWOT аналіз – це інструмент, що дає можливість зробити комплексний аналіз стану розвитку територіальної громади. Дозволяє зрозуміти, які у громади є сильні та слабкі сторони, визначити можливості, що відкриваються перед нею, та зовнішні фактори, що можуть перешкоджати досягненню цілей розвитку.

При розробці стратегії розвитку територіальної громади значну увагу треба приділяти SWOT-аналізу, тобто визначенню сильних та слабких сторін, а також визначенню можливостей та загроз, що впливають на розвиток територіальної громади.

SWOT-аналіз виявляє взаємозв'язки сформульованих факторів через матрицю SWOT та дозволяє визначити, як саме виявлені комбінації факторів впливають на вибір тої чи іншої стратегії, які «точки зростання» формують ті чи інші «кластери» комбінацій факторів SWOT, які конкурентні переваги території та зовнішні виклики мають стратегічне значення для об'єднаної територіальної громади. Саме ці взаємозв'язки дозволяють сформулювати порівняльні переваги, виклики і ризики, які є основою для стратегічного вибору – формулювання стратегічних та операційних цілей розвитку громади на довгострокову перспективу.

В процесі дослідження були визначені конкурентні переваги та зовнішні виклики, що мають стратегічне значення для Кам'янсько-Дніпровської територіальної громади (табл. 3.7).

Таблиця 3.7 – SWOT-аналіз Кам'янсько-Дніпровської територіальної громади для суспільної сфери (суспільство, людський капітал)

СИЛЬНІ СТОРОНИ (ПЕРЕВАГИ)	СЛАБКІ СТОРОНИ (НЕДОЛІКИ)
1. Готовність мешканців до роботи задля суспільного блага (особливо, якщо це стосується їхніх дітей)	1. Слабко розвинені громадські організації, які активізуються, якщо є доступ до певних коштів чи грантів
2. Успішні футбольні команди	2. Від'ємний демографічний приріст, від'ємне сальдо міграції
3. Розвинена мережа закладів освіти, охорони здоров'я, культури	3. Обмежені можливості проведення вільного часу – особливо для дорослих (відсутність пропозиції) та спілкування
ШАНСИ (МОЖЛИВОСТІ)	ЗАГРОЗИ (ТРУДНОЦІ)
1. Розвиток громадського сектору	1. Переконавання молоді, що найкраще рішення – це виїзд з громади
2. Проведення перекваліфікації кадрів у різних сферах	2. Відтік кваліфікованих кадрів
	3. Відсутність підтримки з боку влади місцевих ініціатив

З метою отримання якісного аналізу сильні і слабкі сторони трактують

як внутрішні чинники, а можливості і загрози як зовнішні чинники, які містяться у ближньому і дальньому оточенні громади.

Таблиця 3.8 – SWOT-аналіз Кам'янсько-Дніпровської територіальної громади для економічної сфери

СИЛЬНІ СТОРОНИ (ПЕРЕВАГИ)	СЛАБКІ СТОРОНИ (НЕДОЛІКИ)
1. Наявність на території громади малих та середніх підприємств, у т. ч. підприємств з іноземним капіталом	1. Низька якість доріг, яка ускладнює переміщення територією громади і створює бар'єри для економічного розвитку
2. Природні ресурси для розвитку будівництва (пісок, глина, крейда)	2. Відсутність довіри працівників до місцевих працедавців (бажають краще поїхати за кордон, ніж працювати вдома за подібну винагороду)
3. Вільні земельні ділянки для інвестицій	
ШАНСИ (МОЖЛИВОСТІ)	ЗАГРОЗИ (ТРУДНОЦІ)
1. Розвиток малого та середнього бізнесу (особливо підприємств з переробки сільськогосподарської продукції)	1. Еміграція, насамперед молоді та кваліфікованих спеціалістів
2. Розвиток одноособових фермерських господарств та сільськогосподарських кооперативів	2. Витіснення з ринку дрібних сільгоспвиробників великими агрохолдингами
3. Зростання попиту на екологічно чисту продукцію сільського господарства	3. Подальше гальмування на державному рівні вирішення питання передання земель поза межами населених пунктів в управління громади
4. Розвиток агротуризму	
5. Створення сучасних підприємств, відповідальних за утримання доріг; будівництво асфальтобетонного заводу	

Таблиця 1.9 – SWOT-аналіз для просторово-екологічної сфери

СИЛЬНІ СТОРОНИ (ПЕРЕВАГИ)	СЛАБКІ СТОРОНИ (НЕДОЛІКИ)
1. Наявність природних ресурсів (ліси, озера), гарних краєвидів, історичних та культурних пам'яток, які можуть бути базою для розвитку туризму	1. Катастрофічний стан доріг, що ускладнює комунікацію між центром громади та деякими селами. Дороги, які ведуть до туристично привабливих об'єктів, дуже поганої якості
2. Наявність об'єктів історичного та патріотичного туризму	2. Нерозвинена готельна мережа, відсутність кемпінгів
3. Відсутність забруднюючих підприємств	3. Пасивність населення у питаннях поводження із твердими побутовими відходами
4. Розбудована та функціонуюча система водопостачання	4. Зношеність водопровідних мереж

	5. Відсутність системи збору твердих побутових відходів у частині населених пунктів громади
ШАНСИ (МОЖЛИВОСТІ)	ЗАГРОЗИ (ТРУДНОЦІ)
1. Розвиток екологічного велотуризму	1. Бідність населення
2. Ремонт водопровідних мереж за кошти державного та місцевого бюджетів	2. Повільне відновлення доріг
3. Розширення мережі збору твердих побутових відходів частині населених пунктів, які ще не охоплені послугою	

Таблиця 3.10 – SWOT-аналіз для адміністративної сфери

СИЛЬНІ СТОРОНИ (ПЕРЕВАГИ)	СЛАБКІ СТОРОНИ (НЕДОЛІКИ)
1. Досвід у пошуку та залученні зовнішніх джерел фінансування	1. Відсутність статуту громади, який би ясно визначив компетенції окремих інституцій, котрі здійснюють управління в громаді, і взаємовідносини між ними
2. Активний і злагоджений колектив апарату управління громади із сильним відчуттям команди	2. Підприємства, які здійснюють господарську діяльність в межах громади, не зареєстровані на її території (не платять податки у міський бюджет)
3. Вдала міжнародна співпраця з двома органами місцевого самоврядування Польщі	3. Відсутність бюджетних коштів на проведення найбільш термінових ремонтних робіт місцевої інфраструктури доріг та ЖКГ
ШАНСИ (МОЖЛИВОСТІ)	ЗАГРОЗИ (ТРУДНОЦІ)
1. Можливість збільшення власних доходів громади	1. Недостатність фінансових ресурсів для забезпечення послуг охорони здоров'я, культури, соціального захисту (державні субвенції не покривають потреби повністю)
	2. Політична та економічна нестабільність у державі

На даний час існує три можливі сценарії розвитку Кам'янсько-Дніпровської територіальної громади:

- 1) реалістичний – громада розвиватиметься в запланованих рамках, за умови стабільності зовнішніх факторів;
- 2) оптимістичний – громада розвиватиметься в прискорених темпах, за умови реалізації всіх заходів в рамках реформи децентралізації влади та політичної стабільності;

3) песимістичний – значне зниження темпів розвитку громади, з огляду на загострення економічної та політичної нестабільності в країні.

Для економічного та соціального зростання Кам'янсько-Дніпровської територіальної громади необхідно покласти всі зусилля на ефективне використання сильних сторін громади – розвиток сільського господарства, туристичної галузі і т.д. та зменшення впливу слабких сторін – ремонт доріг, створення сприятливого інвестиційного клімату, підвищення рівня свідомості населення.

Можливості та загрози відносяться до зовнішніх чинників, вплив на які на мікроекономічному рівні є майже неможливим. Проте, ці чинники мають значний вплив на розвиток громади, тому важливо вчасно відслідковувати їх зміни та вносити необхідні коригування в Програму розвитку громади для мінімізації їх наслідків.

3.3. Практичні рекомендації щодо удосконалення формування Програми соціально-економічного розвитку територіальної громади

Серед головних пріоритетів економічного, соціального та культурного розвитку громади мають бути:

- залучення інвестицій в усі сфери економічної діяльності;
- формування високопродуктивного прибуткового сільськогосподарського виробництва;
- поліпшення соціального захисту, рівня та якості життя населення, збільшення обсягу й підвищення якості соціальних послуг, поліпшення соціально-побутових умов жителів громади, забезпечення населення якісною питною водою, продовження газифікації сіл, будівництво доріг, капітальні ремонти закладів соціальної сфери ради, поліпшення екологічного стану

населених пунктів;

- формування якісного кадрового потенціалу в усіх галузях бюджетної сфери ради, створення сприятливих умов праці і проживання спеціалістів освіти, охорони здоров'я, культури;

- удосконалення діяльності та матеріально-технічної бази закладів охорони здоров'я, розвиток освіти, відродження культурних і просвітницьких традицій;

- підвищення продуктивної зайнятості населення, підвищення рівня доходів та зменшення розшарування населення за рівнем доходів, недопущення заборгованості із заробітної плати;

- підвищення ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів в усіх сферах суспільного виробництва та поліпшення стану розрахунків за спожиті енергоносії;

- забезпечення стабільних умов для подальшого функціонування малого підприємництва, залучення широких верств населення до підприємницької діяльності та збільшення нових робочих місць проведення заходів по легалізації робочих місць.

Пріоритетними напрямками та завданнями проектів соціально-економічного розвитку територіальної громади в сфері економічного розвитку на перспективу є:

- сприяння налагодженню стабільної роботи діючих підприємств;
- забезпечення режиму максимального сприяння діяльності малого та середнього бізнесу, підвищення його ролі у соціально-економічному житті громади;

- недопущення обмежень на шляху розвитку підприємництва;
- зниження адміністративного тиску на малий та середній бізнес;
- поліпшення діючої дозвільної системи для суб'єктів підприємницької діяльності;

- наповнення споживчого ринку якісними та доступними за ціновими

пропозиціями товарами.

Основні заходи, що плануються для їх виконання:

- розвиток харчової та переробної промисловості;
- надання підприємствам допомоги у пошуку джерел фінансування інноваційної діяльності та просуванні інноваційної продукції на ринки;
- розробити проект щодо створення сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу з збору та первинної переробки молока з залученням для його реалізації коштів міжнародної технічної допомоги;
- активне просування продукції місцевих товаровиробників на традиційні міжнародні ринки, розширення зовнішніх ринків збуту промислової та сільськогосподарської продукції;
- сприяння участі товаровиробників у виставково-ярмарковій діяльності з метою підвищення конкурентоспроможності продукції, встановлення корисних ділових контактів;
- забезпечення дотримання вимог законодавства щодо публічності та прозорості діяльності під час підготовки, прийняття, відстеження результативності і перегляду регуляторних актів;
- недопущення встановлення обмежень щодо кількості суб'єктів господарювання, які можуть здійснювати певні види господарської діяльності;
- забезпечити підтримку розвитку молодіжного підприємництва, в тому числі шляхом надання фінансової допомоги для зайняття підприємницькою діяльністю;
- удосконалювати співпрацю із соціальними партнерами щодо забезпечення організації роботи по наданню консультацій особам з питань організації та провадження підприємницької діяльності;
- здійснити перегляд політики щодо стягнення місцевих податків і зборів у межах компетенції з метою досягнення балансу інтересів суб'єктів господарювання та влади;

- забезпечити максимально високий рівень участі представників бізнесу в процедурах прийняття регуляторних актів щодо встановлення оптимального розміру місцевих податків і зборів, орендної плати за використання приміщень і обладнання шляхом обговорення проектів таких актів на відкритих засіданнях виконкому, вироблення механізму реального партнерства між органом місцевого самоврядування та бізнесом;

- проводити консультативні зустрічі з суб'єктами малого підприємництва з питань захисту прав споживачів, державної політики ціноутворення;

- удосконалення дозвільної системи, забезпечення видачі документів дозвільного характеру виключно через Центр надання адміністративних послуг;

- максимально скоротити термін отримання документів дозвільного характеру;

- забезпечення діяльності установ торгівлі в усіх населених пунктах громади, в тому числі виїзної, максимальне забезпечення населення товарами першої необхідності.

Пріоритетними напрямками та завданнями проектів соціально-економічного розвитку територіальної громади в сфері залучення інвестицій для розвитку громади на перспективу є:

- забезпечити створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення в економіку інвестиційних ресурсів;

- широке залучення інвестиційного потенціалу вітчизняних та зарубіжних інвесторів, донорських організацій, коштів держави та досягнення за рахунок цього модернізації виробництва, розширення випуску конкурентоспроможної продукції, створення нових робочих місць, розвитку та поліпшення сфери послуг, покращення інфраструктури соціальної сфери;

- стратегічне планування розвитку громади.

Основні заходи, що плануються для їх виконання:

- виготовити технічну документацію (державні акти на землю, технічні паспорти) на приміщення комунальної власності;
- провести інвентаризацію промислових майданчиків, вільних приміщень, земельних ділянок на території громади;
- забезпечити відкритість для бізнесу інформації про вільні земельні ділянки та приміщення на території громади для сприяння започаткування нової підприємницької справи;
- проводити системну роботу щодо розроблення інвестиційних проектів та пропозицій з метою використання незадіяних у виробництві промислових майданчиків;
- визначити пріоритетні об'єкти соціальної інфраструктури та виготовити проектно-кошторисну документацію для залучення інвестиційних коштів на реалізацію проектів з їх реконструкції, поточного та капітального ремонту;
- проводити системну організаційну роботу по залученню інвестиційних коштів за рахунок міжнародної матеріально-технічної допомоги, залученню інвесторів до розвитку інженерно-транспортної, соціальної інфраструктури населених пунктів;
- сприяння залученню інвестицій для розробки родовищ корисних копалин;
- сприяння залученню інвесторів, спроможних забезпечити високоефективне використання сільськогосподарських угідь та розвиток галузі тваринництва;
- забезпечити виготовлення схеми планування території громади, розробку містобудівної документації населених пунктів громади;
- покращення інвестиційного іміджу шляхом розробки та періодичного оновлення рекламно-іміджевої продукції та інформаційно-презентаційних матеріалів про громаду, висвітлення успішних практик

інвестування у засобах масової інформації, участь та представлення інвестиційного потенціалу на інвестиційних форумах.

Мета Програми соціально-економічного розвитку Кам'янсько-Дніпровської територіальної громади полягає у вирішенні спільних проблем мешканців усіх селищ та сіл, які увійшли до складу громади та реалізації спільних завдань щодо економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості, якості життя у громаді через ефективне використання ресурсів та реалізацію спільних інтересів влади, громади та бізнесу.

Програма спрямовано на місцевий економічний розвиток як процес стратегічного партнерства влади, громади та бізнесу Кам'янсько-Дніпровської територіальної громади.

Програма розвитку Кам'янсько-Дніпровської територіальної громади ставить перед громадою мету перетворити територію громади для комфортного проживання населення, де будуть створені рівні умови для всебічного та гармонійного розвитку людини, громаду з наданням якісних адміністративних послуг. Саме людина стає центром та пріоритетом економічного розвитку громади на тривалу перспективу.

Таблиця 3.10 – Перелік стратегічних та операційних цілей та завдань Кам’янсько-Дніпровської територіальної громади:

Суспільна сфера	
Стратегічна ціль: 1. Висока якість надання суспільних послуг, зростання мобільності та соціальної активності	
Операційні цілі	Проекти/ завдання
1	2
1.1. Розвиток освіти для всіх вікових та професійних груп	<p>1.1.1. Створення шкільної мережі, що відповідає демографічній ситуації</p> <p>1.1.2. Створення на території громади умов для навчання та виховання дітей з особливими потребами</p> <p>1.1.3. Модернізація навчального обладнання шкіл та дитячих садочків громади</p> <p>1.1.4. Проведення реконструкції та капітального ремонту освітніх закладів громади</p> <p>1.1.5. Придбання для перевезення дітей «Шкільного автобусу»</p> <p>1.1.6. Розвиток громадських організацій, які діють у сфері освіти, навчання, підвищення кваліфікації та перекваліфікації і соціальної активізації</p> <p>1.1.7. Забезпечення якісного доступу до мережі Інтернет для закладів освіти (в.т.ч. Wi-Fi)</p> <p>1.1.8. Запровадження системи проведення навчальних занять з гендерної рівності в освітніх закладах громади</p>
1.2. Створення умов для оздоровлення населення	<p>1.2.1. Провести аналіз стану та матеріально-технічної бази закладів первинної медичної допомоги</p> <p>1.2.2. Придбання медичного обладнання для закладів первинної медичної допомоги</p> <p>1.2.3. Розробити та впроваджувати програму популяризації здорового способу життя серед мешканців громади, зокрема дітей та молоді</p> <p>1.2.4. Розвивати матеріально-технічну базу Кам’янсько-Дніпровської ДЮСШ</p> <p>1.2.5. Здійснювати заходи з організації дозвілля для осіб старшого віку</p> <p>1.2.6. Розвивати різноманітний вид спорту задля здорового способу життя</p>
1.3. Підвищення рівня безпеки на території громади	<p>1.3.1. Розробка програми функціонування на території громади муніципальної поліції</p> <p>1.3.2. Розробка і впровадження програми функціонування на території громади пожежної служби</p> <p>1.3.3. Створення на території громади системи відеоспостереження з публічним доступом</p>
1.4. Забезпечення культурних потреб населення	<p>1.4.1. Капітальні ремонти закладів культури Кам’янсько-Дніпровської територіальної громади</p> <p>1.4.2. Створення культурно-просвітницьких центрів в сільських населених пунктах</p>

Продовження таблиці 3.10

1	2
Економічна сфера	
Стратегічна ціль: 2. Розвиток малого і середнього бізнесу	
Операційні цілі	Проекти/ завдання
2.1. Сприяння розвитку пріоритетних галузей економіки та розвиток нових сфер підприємництва	2.1.1. Проведення навчання для бажаючих жінок і чоловіків зайнятися власним бізнесом 2.1.2. Виділення земельної ділянки для будівництва готелю 2.1.3. Створення сільськогосподарського кооперативу з виробництва і переробки молока на території громади 2.1.4. Сприяння формуванню на території громади кластеру виробництва екологічно чистої продукції 2.1.5. Створення бази інвестиційних пропозицій, земельних ділянок, будівель для потенційних інвесторів 2.1.6. Підготовка ділянки для будівництва заводу з переробки сільськогосподарської продукції на території громади 2.1.7. Проведення кампанії, спрямованої на заохочення підприємницької діяльності серед жінок та молоді 2.1.8. Підготовка ділянки для облаштування пейнтболу та стендової стрільби 2.1.9. Облаштування приміщення для дитячого ігрового центру 2.1.10. Підтримка діючих сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів
2.2. Покращення бізнес-середовища на території громади	2.2.1. Проведення аналізу стану бізнес-інфраструктури громади 2.2.2. Створення фонду мікрокредитування для підтримки проектних ідей розвитку бізнесу 2.2.3. Надання підтримки приватним підприємцям шляхом промоції продукції за програмою «Місцевий продукт» 2.2.4. Створення реєстру незадіяних нежитлових приміщень та вільних земельних ділянок на території громади
2.3. Розробка нових туристичних продуктів на території громади	2.3.1. Розробка нових туристичних маршрутів, привабливих для туристів 2.3.2. Проведення форумів, ярмарок, виставок, фестивалів 2.3.3. Створення інформаційно-рекламного буклету 2.3.4. Розробка розділу «Туризм» на офіційному сайті Кам'янсько-Дніпровської територіальної громади 2.3.5. Проведення інвентаризації історичних та культурних об'єктів, які розташовані на території громади

Продовження таблиці 3.10

1	2
Просторово-функціональна сфера і сфера навколишнього середовища	
Стратегічна ціль: 3. Просторове планування, справні комунальні послуги і чисте навколишнє середовище	
Операційні цілі	Проекти/ завдання
3.1. Будівництво, ремонт та утримання доріг	3.1.1. Впровадження системи аналізу (моніторингу) стану доріг населених пунктів громади 3.1.2. Проведення технічного оснащення комунальної служби, котра займатиметься будівництвом, ремонтом та обслуговуванням дорожньої мережі 3.1.3. Визначення обсягу та черговості робіт з ремонту та будівництва дорожньої мережі на території громади (з врахуванням потреб людей з інвалідністю) 3.1.4. Розробка проектно-кошторисної документації з ремонту та будівництва дорожньої мережі на території громади 3.1.5. Здійснення капітального ремонту дорожнього покриття вулиць та тротуарів з врахуванням потреб маломобільних груп 3.1.6. Встановлення та ремонт зупинок в населених пунктах громади з врахуванням потреб безпеки 3.1.7. Ремонт існуючих та встановлення нових дорожніх знаків згідно правил дорожнього руху
3.2. Модернізація системи водопостачання та водовідведення	3.2.1. Впровадження системи моніторингу за станом систем водопостачання та водовідведення 3.2.2. Почергове здійснення заходів з заміни водопровідної мережі 3.2.3. Встановлення систем автоматики на водонапірних вежах 3.2.4. Проведення очистки водонапірних веж 3.2.5. Модернізація системи водопостачання
3.3. Запровадження ефективної системи поводження з побутовими відходами	3.3.1. Будівництво нового полігону побутових відходів на території громади 3.3.2. Ліквідація несанкціонованих сміттєзвалищ 3.3.3. Продовження реалізації Плану щодо поводження із твердими побутовими відходами на території громади 3.3.4. Надання послуг зі збору, вивезення та утилізації побутових відходів на території громади 3.3.5. Проведення роз'яснювальної роботи про необхідність укладення договорів на вивезення ТПВ 3.3.6. Проведення тематичних свят, які заохочують до чистоти і впровадження занять і шкільних та позашкільних конкурсів, присвячених екології

Продовження таблиці 3.10

1	2
3.4. Організація зелених зон та зон відпочинку	3.4.1. Визначення на території громади переліку об'єктів, придатних для організації сімейного відпочинку та проведення розважальних заходів з активною участю мешканців 3.4.2. Здійснення реконструкції існуючих та влаштування нових відпочинкових зон в населених пунктах громади 3.4.3. Відновлення ставків, розташованих на території громади 3.4.4. Проведення роз'яснювальної роботи серед населення щодо необхідності дотримання правил благоустрою та відповідальність за їх порушення 3.4.5. Розробка схеми планування території громади 3.4.6. Будівництво спортивних майданчиків із встановленням вуличних тренажерів у населених пунктах громади для різних вікових груп 3.4.7. Облаштування ігрових комплексів для дітей різних вікових груп та рухливості
3.5. Розвиток мережі вуличного освітлення в населених пунктах громади	3.5.1. Проведення аналізу стану освітлення вулиць в населених пунктах громади 3.5.2. Відбір новітніх технологій, які можуть використовуватися для впровадження системи освітлення вулиць населених пунктів громади 3.5.3. Розробка проектно-кошторисної документації для будівництва системи освітлення населених пунктів 3.5.4. Відбір на конкурсній основі надавача послуг з будівництва системи освітлення населених пунктів громади 3.5.5. Освітлення вулиць та інших громадських місць (скверів, парків, ігрових майданчиків) населених пунктів громади
3.6. Благоустрій кладовищ на території громади	3.6.1. Проведення аналізу сучасного стану кладовищ 3.6.2. Розробка правил функціонування та утримання кладовищ
3.7 Енергоефективність та енергозбереження	3.7.1. Утеплення житлового фонду 3.7.2. Підготовка Плану Сталого Енергетичного Розвитку в рамках Угоди Мерів 3.7.3. Проведення енергоефективних заходів в бюджетних закладах

Продовження таблиці 3.10

1	2
Сфера адміністрації та управління	
Стратегічна ціль: 4. Зміцнення і розвиток функціонального та адміністративного потенціалу громади	
Операційні цілі	Проекти/ завдання
4.1. Впровадження ефективної системи комунікацій влади з мешканцями громади і підвищення суспільної активності	4.1.1. Встановлення рекламних конструкцій, інформаційних стендів в населених пунктах громади 4.1.2. Виготовлення друкованого інформаційного бюлетеня 4.1.3. Створення при міській раді громадського дорадчого органу з числа мешканців громади, представників громадських організацій, підприємців 4.1.5. Проведення консультацій, опитування, громадських слухань для врахування думки мешканців при прийнятті важливих рішень 4.1.6. Запровадження планування та бюджетування із застосуванням програмно-цільового методу з елементами гендерно-орієнтованого бюджетування
4.2. Розвиток сфери зв'язку та комунікації	4.2.1. Сприяти у встановленні на території громади веж мобільного зв'язку та високошвидкісного інтернету. 4.2.2. Розробити схему встановлення системи вільного доступу користувачів до мережі Інтернет (облаштування точок доступу Wi-Fi в школах, зонах відпочинку)
4.3. Розробка програми промоції громади	4.3.1. Виготовлення промоційних матеріалів та їх розміщення на відповідних веб-сайтах, забезпечення оновлення цієї інформації 4.3.2. Маркетинг та брендинг громади
4.4. Створення системи надання якісних транспортних послуг	4.4.1. Проведення аналізу потреб мешканців стосовно транспортного сполучення в межах громади 4.4.2. Розробка схеми маршрутної мережі громади 4.4.3. Розробка правил перевезень та умов конкурсу на право здійснення перевезень пасажирів в межах громади 4.4.4. Оголошення та проведення конкурсу з відбору перевізників
4.5. Ефективна система надання адміністративних послуг	4.5.1. Забезпечення функціонування центру надання адміністративних послуг 4.5.2. Закупівля обладнання для Кам'янсько-Дніпровської ЦНАП з метою розширення та покращення надання адміністративних послуг

Головні завдання Програми розвитку Кам'янсько-Дніпровської територіальної громади:

- аналіз теперішнього стану;
- виявлення головних проблем та стратегічних цілей розвитку;
- визначення першочергових цілей розвитку;
- визначення першочергових цілей та завдань щодо їх досягнення;
- обґрунтування шляхів досягнення Програми.

У процесі виконання Програма може уточнюватися. Зміни та доповнення будуть затверджуватися сесією міської ради за поданням голови або відповідних постійних депутатських комісії.

Для досягнення мети Програми було визначено стратегічні, операційні цілі, а також завдання, необхідні для досягнення соціально-економічного розвитку Кам'янсько-Дніпровської територіальної громади.

Результатами виконання проєктів соціально-економічного розвитку територіальної громади будуть:

- активізації роботи з залучення коштів міжнародної технічної допомоги та благодійних фондів для реалізації соціально-економічних проєктів;
- забезпечення населених пунктів громади містобудівною документацією, що дасть можливість поліпшити інвестиційну ситуацію та визначити перспективи розвитку територій;
- проведення інвентаризації наявного матеріально-технічного і ресурсного потенціалу та розроблення пропозицій щодо можливостей ширшого його використання;
- формування активного бізнес-середовища та громадянської свідомості підприємців;
- забезпечення сталого функціонування та розвитку житлово-комунального господарства;
- активне впровадження енергозберігаючих технологій, засобів обліку

і регулювання споживання тепла, газу та електроенергії;

- поліпшення торгівельно-побутового обслуговування сільського населення;

- збереження історико-архітектурної та культурної спадщини, розвиток туристично-рекреаційного потенціалу;

- оптимізація мережі освітніх закладів;

- зниження рівня поширення негативних явищ у дитячому та молодіжному середовищі;

- сприяння розвитку інфраструктури, поліпшення стану доріг, підвищення рівня надання послуг з пасажирських перевезень;

- поліпшення благоустрою населених пунктів.

Висновки до розділу 3

SWOT-аналіз дає змогу виявити ті галузі та види громадської діяльності, де територіальна громада дає значний потенціал розвитку, а також сформулювати конкретні завдання та дії, які необхідно вжити для реалізації цього потенціалу. Крім того, з'ясувати, з якими параметрами територіальна громада може випереджати своїх конкурентів або відставати від них та що потрібно зробити, щоб підвищити її конкурентоздатність. Аналіз також дає змогу виявити основні проблеми та перешкоди, що ускладнюють надходження до територіальної громади інвестицій.

– .

ВИСНОВКИ

Реформа децентралізації надала громадам можливості для забезпечення та зміцнення економічної бази місцевого розвитку через отримані ресурси та фінанси. На новоутворення покладено власні та делеговані повноваження, спрямовані на вирішення питань місцевого розвитку. Одним із основних повноважень органів місцевого самоврядування є забезпечення місцевого економічного розвитку.

Економічна основа діяльності територіальної громади складається з:

- місцевого бюджету, який являє собою фонд фінансових ресурсів та є інструментом забезпечення завдань і функцій місцевого рівня (самоврядування). Доходи місцевих бюджетів формуються з податкових і неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом;

- трансфертів з державного бюджету у вигляді коштів, які збалансують та вирівнюють фінансову спроможність місцевих бюджетів (дотації та субвенції з державного бюджету);

- коштів Державного фонду регіонального розвитку, як фінансової підтримки у вигляді субвенції, на виконання програм і проектів (місцевого самоврядування) згідно із планами соціально-економічного розвитку територій спрямованих на формування означеної інфраструктури;

- коштів Європейського Союзу за Програмою підтримки секторальної політики в Україні.

Управління розвитком територіальної громади включає такі компоненти:

- створення політичних, економічних, соціальних і культурних умов, необхідних для здійснення структурної й інституціональної трансформації суспільства;

- ефективні шляхи використання результатів прогресу на можливо

ширших верстах населення;

– координація процесів прийняття рішень щодо трансформації економіки регіонів.

У ринкових умовах функція регулювання є домінуючою і основною в управлінні соціально-економічними процесами, оскільки з розпадом адміністративно-командної системи втратила своє значення і зміст функція безпосереднього керівництва.

Регіональне управління ґрунтується на внутрішньому розвитку елементів територіальної економіки, специфіка якого полягає в об'єднанні усіх видів галузевого, міжгалузевого, програмно-цільового і всіх інших видів, що інтегровані до функції управління даної територіальної громади.

У концептуальному плані управління соціально-економічним розвитком територіальної громади повинно відображати цілісну та складну систему, яка характеризується відповідними соціально-економічними процесами.

Під соціально-економічним розвитком територіальної громади розуміється насичення його економічними та соціальними об'єктами та зв'язками. Чим більше на певній території таких об'єктів і чим тісніше зв'язки між ними, тим більш розвинутою або освоєною вона є. Насичена – це територія, що вміщує безліч економічних об'єктів (підприємств, організацій та елементів соціальної сфери, на яких зосереджено або на які спрямовано економічну діяльність), які опосередковують певну сукупність економічних інтересів і відносин між учасниками суспільного виробництва.

Розвиток територіальної громади безпосередньо зумовлений системним відтворенням ресурсів – трудових, природних, матеріальних (капітальних), організаційних (підприємницьких), інформаційних, науково-технічних та ін.

Як засіб вимірювання соціально-економічного розвитку територіальної громади може бути використаний цілий ланцюг показників. До основних

груп можна віднести такі показники, що відображають: масштаби економіки територіальної громади; результативність економіки територіальної громади; стан і відтворення основних засобів територіальної громади; загальну оцінку освоєності територіальної громади; самозабезпеченість територіальної громади; рівень коопераційних зв'язків територіальної громади; фінансові потоки територіальної громади; рівень життя населення територіальної громади; загальної оцінки насиченості територіальної громади елементами продуктивних сил.

По відношенню до територіальної громади як економічної системи, структура може розглядатися сукупність елементів продуктивних сил, які є, власне, матеріальними носіями окремих ланок цієї системи. Територіальна громада, з позицій системи, являє собою певну цілісність взаємозв'язаних елементів, сутність і потенціал якої якісно відрізняються від сутностей і потенціалів цих елементів самих по собі.

Ефективність регіональної соціально-економічної системи безпосередньо залежить від рівня продуктивності її функціональних систем. У першу чергу, це стосується мінливості структури економіки територіальної громади, кількісні пропорції частин якої характеризують якість розвитку регіональної економічної системи. Потім зростає роль ресурсної складової та значущість управлінських впливів, покликаних враховувати інтереси центральної та місцевої влади, враховуючи, насамперед, інтереси населення.

Для соціально-економічного розвитку територіальної громади на відповідний період формується та використовується "бюджет розвитку", який може дозволити: забезпечити підтримку найбільш важливих напрямів розвитку на галузевому, регіональному, місцевому рівнях; сконцентрувати науково-інноваційні ресурси на визначених стратегічних напрямках розвитку; підвищити прозорість та ефективність використання бюджетних коштів; удосконалити контроль за використанням бюджетних коштів за цільовими напрямками [7].

Через бюджет розвитку фінансується розширене відтворення у стратегічних сферах діяльності на території відповідного рівня. Основними принципами його формування українські економісти вважають тісний зв'язок з поточним бюджетом, зміну бюджетних пріоритетів та виконання. Співвідношення між поточним бюджетом і бюджетом розвитку має залежати від рівня соціально-економічного розвитку території і перспективи на майбутнє. Відтак, на перший план виходить завдання максимального забезпечення ефективного використання бюджетних коштів інвестиційного характеру, досягнення їх максимальної результативності. Виходячи з наведеного, на даному етапі економічного розвитку доцільним є виділення інвестиційної функції місцевих бюджетів. У період економічних реформ в Україні вона має стати однією з пріоритетних, тому що одним з основних чинників стійкого регіонального економічного розвитку є науково-технологічні інновації, застосування яких суттєво змінює обсяги та якість виробництва і споживання, а відтак, значно впливає на соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальних одиниць.

Соціально-економічний розвиток спирається на практику економічного районування і адміністративно-територіальний устрій країни, забезпечення ефективної оптимізації співвідношень централізації і децентралізації управління та визначення відповідних повноважень органів управління на різних рівнях територіальної системи.

Функціонування територіальної громади як економічної системи нерідко пов'язане з виникненням різних причин, які порушують її цілісність, стійкість та пропорції, системні зв'язки між її окремими функціональними елементами, а також продуктивність, архітектуру, збалансованість і пропорційність економіки територіальної громади.

Щоб сприяти економічному розвитку громада повинна зробити:

1. Розробити стратегічний план розвитку громади.

Без нього проекти будуть хаотичними, точковими і не будуть сприяти синергії в розвитку громаді.

2. Визначити відповідальних осіб за економічний розвиток та за роботу з бізнесом.

Це може бути робоча група або консультаційно-дорадчий орган, які шукають вирішення проблем і потім пропонують місцевій раді проекти на фінансування.

3. Опублікувати на сайті свій економічний профіль або паспорт громади.

Це документ, в якому визначені і описані ключові ресурси громади: людські ресурси, перелік бізнесів, вільні земельні ділянки, доступна нерухомість, базова інфраструктура, де можна поїсти, переночувати, зайнятися спортом, де є банкомат, аптека, перукарня. Документ має оновлюватися щонайменше щороку.

4. Створити програму або план місцевого економічного розвитку.

Детально розписати проекти, які громада хоче зробити сьогодні, завтра і післязавтра. Маючи сплановані проекти в резерві, громади можуть планувати на майбутнє.

Нинішня ситуація в Україні, що складається у взаємовідносинах центральних органів управління та органів місцевого самоврядування, яка відзначається відсутністю зваженої позиції у вирішенні питань загальної компетенції на фоні нестачі фінансових засобів для надання суспільних послуг населенню на конкретній території, загострює проблему взаємовідносин центру та регіонів. Виходом з цієї ситуації повинне стати розмежування компетенції та повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування на законодавчому рівні. Таким чином, буде забезпечено правові основи для поступального розвитку окремої території під керівництвом і відповідальністю місцевих органів влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адамчик Я., Копитек М., Адзімек В., Пйонтковска М. Посібник із долучення інвестицій. Краків. 2014/ 2015 роки. 208 с.
2. Арафтеній А. Плюси та мінуси об'єднаних територіальних громад. Незалежна Україна: вектори політичного та соціально-економічного розвитку: Матеріали науково-практичної конференції, м.Київ, 16-17 листопада 2016р. Одеса, ОФЕК КНТЕУ, 2016. С. 67-68.
3. Арафтеній А.М., Лайко О.І. Проблеми та шляхи фінансової перспективи об'єднаних територіальних громад. Розвиток торгівлі та підприємництва в Україні: тенденції та перспективи: Збірник наукових праць за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса ОТЕІ КНТЕУ, 2017. С.101-105. URL: <https://economics.opu.ua/files/archive/2020/No4/18.pdf>. DOI:10.15276/ETR.04.2020.3. DOI:10.5281 /zenodo.4479094.
4. Банташ А.М., Лайко О.І., Талпа В.П. Оцінка впливу інституціонального забезпечення на бюджетну спроможність територіальних громад. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. Одеса., 2020. № 4 (50). С. 18-27.
5. Батанов О.В. Актуальні проблеми конституційної регламентації статусу територіальних громад в Україні у контексті зарубіжного досвіду / О.В. Батанов, В.В. Кравченко. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 1–2 (27–28). С. 5–16. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua>.
6. Без'язичний В., Мамонова В. Формування стратегії соціально-економічного розвитку регіонів. Актуальні проблеми державного управління. 2000. №1. С. 108–117.
7. Біленчук П.Д., Кравченко В.В., Підмогильний М.В. Місцеве самоврядування в Україні: навч. посіб. К.: Атіка, 2000. 34 с.

8. Бобровська О. Ю., Полянська Я. В. Генеза економічних відносин у територіальних громадах як ресурс їх розвитку. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 3. С. 107–115. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2018/2018_03\(38\)/16.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2018/2018_03(38)/16.pdf)

9. Бюджетний кодекс України: Закон України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50 51. Ст. 572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

10. В ЄС дали високу оцінку децентралізації та розвитку регіонів України. *Мінрегіон*. URL : https://dt.ua/economics_of_regions/smart-specializaciya-ta-stupid-realizaciya-276489_.html.

11. Воронкова В. Г., Венгер О. М. Формування концепції адміністративного менеджменту в умовах стрімкого розвитку технологій, стохастичності та адаптації до змін HUMANITIES STUDIES: збірник наукових праць / Гл. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. Вип. 3 (80). С.159-177.

12. Воронкова В. Г. Глобальне управління : навчально-методичний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» освітньо-професійної програми «Публічне управління та адміністрування» та освітньо-професійної програми «Державне управління». Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 160 с.

13. Гайдук В. А., Логвиненко В. І. Організаційні та соціально-економічні фактори розвитку конкурентного потенціалу регіону / В. А. Гайдук, В. І. Логвиненко. *Інвестиції: практика та досвід*. 2007. № 23. С. 15–18.

14. Горин В. П. Резерви збільшення доходів бюджетів територіальних громад в умовах реформи децентралізації. *Бізнес-навігатор*. 2018. Вип. 6. С. 168–172. URL: http://business-navigator.ks.ua/journals/2018/49_2018/37.pdf

15. Грига В., Рижкова Ю. Регіональний розвиток на основі розумної

спеціалізації. *Стратегія розвитку*. 2018. № 7. С. 30–33.

16. Гриценко А., Песоцька Є. Формування інформаційно-мережевої економіки. *Економічна теорія*. 2013. № 1. С. 5–19.

17. Громада / Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

18. Громада. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні ; [редкол.: О.С. Мельничук (гол. ред.) та ін.]. Т. 1. К. : Наук. думка, 1982. 631 с. URL: <http://www.inmo.org.ua/library.html>.

19. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF#n11> .

20. Децентралізація управління: переваги і ризики в умовах України. URL: <http://www.novageografia.com/vogels139-1.html> .

21. Доходи місцевих бюджетів за 2017 рік виросли на 31 %. URL: <https://business.ua/news/item/2332-dokhodi-mistsevikh-byudzhativ-za-2017-rik-virosli-na-31>.

22. Дубков А. В. Методи взаємодії органів місцевого самоврядування з суб'єктами підприємницької діяльності задля соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Державне управління. Інвестиції: практика та досвід*. №18/2021. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7617&i=21>

23. Дюран В. Э. Местные органы власти во Франции. М., 2001. 211 с.4.

24. Європейська хартія місцевого самоврядування. Верховна Рада України: Офіц. видання сайту Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036.

25. Європейський вектор модернізації економіки в умовах сталого розвитку промислового регіону [текст] : [монографія] / під заг. ред. д.е.н., проф. Метеленко Н. Г. Київ : Інтерсервіс, 2021. 378 с.

26. Єрмакова О. А. Формування сприятливого інституціонального середовища інноваційної діяльності в регіоні(розділ 5 с.42-83) (колективна

монографія у 2 кн. Кн.2) Інституціональне забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах децентралізації. /за наук. ред. Буркинського Б.В. Одеса: ІПРЕЕД НАН України. 2019. с.278.

27. Заблодська І.В., Рогозян Ю.С., Гречана С.І. Методичні рекомендації з розробки Стратегії і Стратегічного плану розвитку новоутворених (об'єднаних) територіальних громад у зв'язку зі Стратегією розвитку регіону на період до 2020 року. Свідectво про реєстрацію авторського права на твір. Авторське право і суміжні права. Офіційний бюлетень. 2018. № 48. С. 757—758, 982, 987, 1008.

28. Зануда А. Можно ли не покупать уголь из ДНР-ЛНР? URL : <http://www.bbc.com/ukrainian/features-russian-38894906> .

29. Зуев Ф. Г. История Польши / Зуев Ф. Г. Светков В. А. Фалькович С. М. М.: Наука, 1993- 258с.

30. Коваль В.В., Котлубай В.О., Арафтеній А.М. Державно-приватне партнерство як інститут розвитку соціального капіталу в умовах децентралізації економіки України. *Науково-виробничий журнал «Держава та регіони»*. Одеса, 2019. №1(106). С.24-30.

31. Колеснік В. І. Механізми формування системи моніторингу регіональних ситуацій. *Статистика України*. 2007 р. № 1. С. 52–58.

32. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. зі змін. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> .

33. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні від 1 квітня 2014 р. URL: <http://www.lutsk.ua/actual/uryad-shvalyv-konceptsiyu-reformymiscevogosamovryaduvannya>.

34. Корбутяк А. Г., Сокровольська Н. Я. Фінансування повноважень органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2018. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>

pdf/11_2018/104.pdf.

35. Кохалик Х. Організація та функціонування системи комунального самоврядування на прикладі міст Німеччини та України: компаративний аналіз. *Ефективність державного управління: збірник наукових праць*. 2010. Вип. 25.

36. Ксьонжик І. В. Соціально-економічний розвиток територіальних громад в Україні в контексті децентралізації / І. В. Ксьонжик, Л. О. Потравка, В. М. Замковий. *Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. №11, 2020. <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1843>.

37. Купрієнко С.А. Словник Соціології (літери А–Я). URL: <http://kuprienko.info/kupriyenko-s-a-slovník-sotsiologiyiliteri-a-ya/7/>.

3. Лайко О.І., Чабаров В.О., Арафтеній А.М. Інституціональні чинники стимулювання інвестиційної діяльності в національній економіці в умовах децентралізації. *Збірник наукових праць Економічні інновації*. Одеса, 2018. №65. С.80-87.

38. Лібанова Е.М. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів. К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. 776 с.

39. Максимова Т.С. Формування механізму діагностування та прогнозування економічного і соціального розвитку регіонів : дис д-ра екон. наук : 08.10.01. Донецьк, 2004. С. 31-32.

40. Мацибора Т. В. Проблеми визначення та оцінки інвестиційного потенціалу регіону. *Економіка АПК*. 2008. № 9. С. 62–64.

41. Методологія планування регіонального розвитку в Україні: Інструмент для розробки стратегій регіонального розвитку і планів їх реалізації. Проєкт Європейського Союзу Підтримка політики регіонального розвитку України. URL: <http://green.ucsi.org.ua/wpcontent/uploads/2016/11>.

42. Мікловда В. П., Пітюлич М. І., Сембер С. В. Теоретичні підходи до формування механізму економічної координації діяльності об'єднаних територіальних громад. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду*

України. 2018. Вип. 5. С. 59–63. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20185\(133\)/sep20185\(133\)_059_MiklovdaVP,PityulychMI,SemberSV.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20185(133)/sep20185(133)_059_MiklovdaVP,PityulychMI,SemberSV.pdf)

43. Мінекономрозвитку пропонує провести в Україні смарт-спеціалізацію регіонів. URL : https://zik.ua/news/2018/03/15/minekonomrozvytku_proponuie_provesty_v_ukraini_smartspetsia_lizatsiyu_1285353.

44. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації : наук. доп. / ред.кол.: Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, В.В. Толкованов та ін.; Національна академія державного управління при Президентові України. Київ. 2014. 128 с.

45. Модель соціально-економічного розвитку українських регіонів була представлена на Європейському бізнес-саміті. URL : <http://kfund.ua/uk/model-sotsialno-ekonomichnogo-rozvitku-ukrayinskih-regioniv-bula-predstavlena-na-yevropejskomu-biznes-samiti/>.

46. Мойсеєнко І. Вдосконалення місцевого самоврядування в інформаційній економіці. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2014. Вип. 51. С. 85–90.

47. Мокій А. І., Павліха Н. В., Науменко Н. С., Дацко О. І. Інституціональне забезпечення інноваційного розвитку територіальних громад України. *Регіональна економіка* 2018, №4. С.17-27.

48. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 31.09.2020. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/593/%D0%9C%D0%BE%D0%BDi%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B310.09.2020.pdf>

49. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10.12.2019 р. / Міністерство розвитку громад та територій України. Київ, 2019. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/506/10.12.2019.pdf>

50. Нездойминога О. Є. Особливості формування бюджету територіальної громади. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 11. С. 443–449. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/11_ukr/71.pdf
51. Нова регіональна політика для нової України. К. : Інститут суспільно-економічних досліджень, 2017. 76 с.
52. Новий формат стратегії і тактики соціально-економічного розвитку України: людина, громада, держава / І.К. Бондар, М.В. Чечетов, І.О. Жадан, С.В. Дідур, Л.М. Ільїч. К.: ВД "Корпорація", 2005. 383 с.
53. Про місцеве самоврядування : Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР із доповн. URL : zakon4.rada.gov.ua.
54. Павлюк А.П. Економічні аспекти формування спроможних територіальних громад в Україні. *Стратегічні пріоритети. Серія «Економіка»*. 2016. № 1(38). С. 137–143.
55. Павлюк Н.В. Соціально-економічний аспект децентралізації державної влади: процеси реформування місцевого самоврядування в Україні. *Ефективність державного управління*. Вип. 44. 2015. С. 80-86.
56. Пальчук В. Е. Розвиток економічного потенціалу громад у рамках реформи з децентралізації. *Україна: події, факти, коментарі*. 2018. Вип. № 11. С. 38–50. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3646:ekonomichnij-rozvitok-gromad-v-ramkakh-detsentralizatsiji&catid=64&Itemid=376
57. Патицька Х. О. Особливості формування фінансово-економічного потенціалу територіальних громад у країнах ЄС. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 4. С. 102–107. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20184\(132\)/sep20184\(132\)_102_PatytskaKh.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20184(132)/sep20184(132)_102_PatytskaKh.pdf)
58. Патока І.В. Фінансове забезпечення сталого розвитку об'єднаних територіальних громад як складова ефективної децентралізації влади в Україні. *Ефективна економіка*. № 11. 2015. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4582> .

59. Пепа Т.В. Регіональні нерівності соціально-економічного розвитку та напрями їх пом'якшення і подолання. *Збірник наукових праць ВНАУ*. 2013. № 2(77). С. 67–81.

60. Пернацька О.О. Обґрунтування індексу соціально-економічного розвитку культурної сфери АР Крим. *Регіональна економіка*. 2007 р. № 4. С. 93–99.

61. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13 14. № 15 16. № 17. Ст. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755->

62. Показники виконання бюджетів ОТГ за 9 місяців 2019 року у розрізі областей дані експертів. Аналіз бюджетів ОТГ // Децентралізація дає можливості. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/11926>

63. Про схвалення Стратегії розвитку промислового комплексу України на період до 2025 року : Проект розпорядження Кабінету Міністрів України. URL : <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=10ef5b65-0209-4aa1-a724-49fd0877d8d6&title=ProektRozporiadzhenniaKabinetuMinistrivUkrainiproSkhvalenniaStrategiiRozvitkuPromislovogoKompleksuUkrainiNaPeriodDo2025-Roku>.

64. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 24.02.2018 р. № 141-VIII / Верховна Рада України. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text.

65. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин : Закон України від 01.01.2017 р. № 79-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-19#Text>.

66. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи : Закон України від 01.01.2017 р. № 71-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-19#Text>.

67. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 14.05.2020 р. № 157-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>.

68. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-20212027-t50820>.

69. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів від 6 серпня 2014 р. № 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF#Text>

70. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України № 214 від 8 квітня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF>.

71. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади: наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України № 75 від 30.03.2016 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0075858-16#Text>

72. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03 березня 2021 р. № 179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>.

73. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

74. Про призначення чергових місцевих виборів у 2020 році: Постанова Верховна Рада України від 15 липня 2020 року № 795-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/795-IX#Text>.

75. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 р. № 1508-VII /Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>.

76. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> .

77. Про утворення та ліквідацію районів : Постанова Верховної Ради України від 17.07.2020 р. від 807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>.

78. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019р. №722/2019. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.

79. Публічне управління та адміністрування в інформаційному суспільстві: вітчизняний і зарубіжний досвід / За заг. ред.. Сергія Чернова, Валентини Воронкової, Віктора Банаха, Олександра Сосніна, Пранаса Жукаускаса, Йоліти Ввайнхарт. Регіни Андрюкайтене. Запоріжжя : ЗДІА, 2017. 602 с.

80. Реформа децентралізації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>.

81. Реформа територіальної організації влади / [Ю. Ганущак] ; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні DEZPRO». К. : Софія- А. 2013. 160 с.

82. Родченко В.Б. Міські комплекси України : чинники та умови організації регулювання соціально-економічного розвитку. Донецьк, 2012. 404 с.

83. Родченко В.Б., Прус Ю.І. Сутність інноваційного розвитку у контексті стратегії розумної спеціалізації // Менеджмент ХХІ століття :

глобалізаційні виклики. Полтава : Видавництво «Сімон», 2017. С. 156–165.

84. Сидоренко Н. О. Органи місцевого самоврядування України як суб'єкти міжнародного співробітництва в умовах європейської інтеграції : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.04 / Сидоренко Н. О. ; Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Дніпропетровськ, 2014. 20 с.

85. Сментина Н. В., Фіалковська А. А. Стратегічне планування місцевого розвитку: навч. посіб. К.: ФОП Гуляєва В.М., 2019. 244 с.

86. Снігова О. Smart-спеціалізація та stupid-реалізація. URL : https://dt.ua/economics_of_regions//smart-specializaciya-ta-stupid-realizaciya-276489_.html.

87. Сосуновський В. С. Територіальна громада: сутність та соціальне призначення. Актуальні проблеми філософії та соціології. URL <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11764/Sosunovsky%20V.%20S.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

88. Соціально-економічний розвиток регіонів України : тенденції першої половини 2017 року. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/region_Ukr-d43fd.pdf.

89. Спасібіна С. В. Чому ОТГ це не в мінус? Пояснюємо на досвіді черкаських громад / Громадська організація «Черкаська інформаційна агенція 18000». Травень, 2019 р. URL: <https://18000.com.ua/strichka-novin/chomu-otg-se-ne-v-minus-royasnyuyemo-na-dosvidi-cherkaskix-gromad/>

90. Сторонянська І. Децентралізація в Україні та її вплив на соціально-економічний розвиток територій: методичні підходи та результати оцінювання : наукова доповідь. Львів : ІРД НАНУ, 2018. 144 с.

91. Стратегічне планування збалансованого розвитку територіальних соціально-економічних систем в умовах децентралізації: монографія // М.І. Зверяков, А.І.Ковальов, Н. В.Сментина. Одеса: ОНЕУ, 2017. 175 с.

92. Україна потрапила у список рекордсменів світу за кількістю

внутрішньо переміщених осіб. URL: <http://www.dw.com/uk>.

93. Уманець Т.В. Стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів України на засадах фінансової децентралізації. *Економічний вісник Донбасу*. № 3(57). 2019. С. 83-88.

94. Хрупович С. Є., Подвірна Т. В. Фінансова спроможність бюджетів об'єднаних територіальних громад. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 13. С. 1259– 1262. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/13_ukr/209.pdf

95. Цікаховська О. М. Соціально" економічні проблеми використання ресурсного потенціалу села. *Економіка АПК*. 2006. № 8. С. 131–133.

96. Чуницька І.І. Місце і роль інституціонального інструментарію в інфраструктурному забезпеченні та розвитку фінансового ринку. *Економіка і держава*. № 7. 2017. с. 65-69.

97. Яковлева Ю.К. Социально-экономическое развитие регионов Украины. *Економічний вісник Донбасу*. № 3, 2007. С. 84-87.

98. Янчук А.О. Конституційна модернізація місцевого самоврядування в сучасних умовах в Україні. *Правова держава*. 2016. № 22. С. 51–57.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1 – Складові потенціалу адміністративно-територіальних одиниць тапоказники, що їх характеризують

Складові потенціалу	Кількісні та якісні показники
1	2
ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ	
Земельні ресурси	Земельний кадастр / рівень господарського використання / розподіл земельного фонду за власниками і землекористувачами, за категоріями земель / рівень забудови земель населених пунктів, промисловості, транспорту і зв'язку / частка земель екологічної мережі / грошова оцінка земель / рівень біопродуктивності земельних угідь / ефективність використання
Водні ресурси	Обсяг /якісний стан / можливості збільшення / ступінь та ефективність використання
Лісові ресурси	Площа / породний склад / вікова структура /категорія захищеності / продуктивність
Мінерально-сировинні ресурси	Структура / запаси та можливості їх приросту /обсяги та умови видобутку
Оздоровчі та рекреаційні ресурси (грязі, болота)х	Придатність для лікування та відпочинку (кліматичні умови, естетичнацінність ландшафтів, наявність бальнеологічних властивостей тощо)
ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ	
Виробництво	Кількість суб'єктів господарювання / розподіл суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності, за формами власності, за розміром / обсяги виробництва / можливості та перспективи / просторова концентрація виробничих потужностей та їх співвідношення / можливості формування кластерів
Торгівля	Типи ринків / доступність до основних ринків / обсяг експорту та імпорту / структура експорту та імпорту за типами товарів, за групами споживачів / наявних міжнародних транспортних коридорів
Інвестиції	Напрями соціально-економічного розвитку / обсяг залучених інвестицій / капіталовкладення / напрями спрямування інвестицій / інвестиційнаактивність / місцеві та іноземні інвестиції
Базова інфраструктура	Стан об'єктів інфраструктури / рівень будівництва та ступень насиченостіринку послуг у ключових галузях / стан водопостачання, водовідведення та очищення стічних вод / транспортна інфраструктура: дороги (довжина, структура по класах, утримання і ремонт); залізниці (довжина, часткадвосторонніх та

Продовження таблиці А.1

1	2
	електрифікованих залізничних шляхів) / комунікаційні мережі – бездротові, кабельні та релейні види, охоплення, радіо і телебачення, густота мережі телефонних станцій та автоматів, тощо) / іригація (потужність, частка зрошуваних земель) / звалища твердих побутових відходів / системи та мережі енергопостачання – джерела енергопостачання по видах, їхня потужність, обсяг будівництва й експлуатаційні характеристики, споживання електроенергії – загальне і побутове (у споживацькому секторі).
Інженерно-транспортна інфраструктура	Потужність / технічний стан / щільність інженерно-транспортної інфраструктури
ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ	
Демографічні характеристики	Чисельність та щільність населення / рівні народжуваності та смертності / динаміка змін населення / природний приріст населення / вікова та статева структура населення, співвідношення між віковими групами / етнічний склад населення / тенденції змін економічно активного населення / еміграція та імміграція
Освітній і професійний рівні населення	Характеристика освітніх послуг за рівнями освіти / територіальна організація та оптимальний розподіл шкіл / достатність учительських кадрів / основні показники початкової освіти / рівні вибуття учнів зі шкіл / ставлення до освіти з боку працюючих і безробітних громадян. Професійний і кваліфікаційний склад працездатного населення / інтелектуальний рівень і здібність до навчання й розвитку / можливості для навчання та підвищення кваліфікації
Ринок праці	Структуру та стабільність зайнятості / частка зайнятих у сільському господарстві, промисловості, народними промислами тощо / пріоритетні форми зайнятості / рівень, динаміка і структура безробіття / розподіл зайнятості поміж різними соціальними групами / професійні характеристики зайнятого населення і безробітних, їх відповідність вимогам роботодавців / характеристика пропозиції та попиту на робочі місця / заходи з подолання безробіття (активні та пасивні) / пристосовуваність до умов ринку праці
Соціальний добробут	Доходи населення (загальна динаміка) / структура і динаміка доходів по секторах; соціальні групи / уразливі групи (пенсіонери, меншини, жінки, молодь) / структура доходів за галузями / структура витрат за групами товарів та послуг / рівень бідності / рівень інфляції
Рівень розвитку соціальної інфраструктури	Відпочинок / заклади культури / житловий фонд / забезпеченість населення житлом
ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ	
	Структура бюджету (доходна та витратна частини) / бюджетне співвідношення між власними доходами (наприклад, надходження від податку на доход, місцевих податків та зборів, податків, що розподіляються між місцевим та центральним бюджетами, тощо) / розподіл доходної та витратної частин за статтями бюджету

Продовження таблиці А.1

1	2
НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ	
	Кількість науково-дослідних, дослідно-експериментальних, інформаційних, проектних організацій / вищих навчальних закладів/ наявність наукових розробок світового рівня / кількості отриманих патентів
СТАН НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	
	Рівень забруднення водного та повітряного басейнів, ґрунтів / обсяги накопичення всіх видів відходів / структура відходів / структура та перспективи нарощування елементів екологічної мережі (заповідники, національні природні парки, біосферні заповідники, екологічні коридори).